Переклад Василя Мисика

ДІЙОВІ

ОСОБИ

Тімон, знатний афінянин.

Луцій

Лукулл > облесливі вельможі.

Семпроній

Вентідій, один із нещирих друзів Тімона.

Апемант, філософ-грубіян.

Алківіад, афінський воєначальник.

Флавій, домоправитель Тімона.

Ф латній'

Луцілій слуги Тімона.

Сервілій

Кафіс

Філот

слуги кредиторів Тімона.

Тіт

Гортензій

Слуги Вентідія,

а також Варрона та Ісідора

(двох кредиторів Тімона).

Троє чужинців.

Старий афінянин.

Паж.

Блазень.

Поет, живописець, ювелір

та купець.

Фріна

> коханки Алківіада.

Тімандра

Вельможі, сенатори, воєначальники, солдати, розбійники і слуги.

Купідон та амазонки в масках.
Місце дії — Афіни та навколишні гаї.

ДІЯ ПЕРША

СЦЕНА 1

Афіни. Зала в домі Тімона.
Входять різними дверима поет, живописець, ювелір, купець та інші.
Поет Добридень вам!
Живописець Я рад, що ви здорові.
Поет Давно не бачились. Ну що, як світ?
Живописець Живе й старіє.
Поет Ба, це річ відома.
А от новішого чогось — немає?
Такого, щоб і людська поголоска
Не встигла підхопить? Але дивіться,
Що те багатство діє! Скільки люду
Бере в полон! Купець мені знайомий.
Живописець Я знаю й другого: то ювелір.
Купець О, він достойний муж!
Ювелір Це щира правда.
Купець Прекрасної душі: на світі мало
Таких невтомних, щедрих доброчинців.
Він — незрівнянний.
Ювелір Я приніс клейнод.
Купець О, дайте глянути! Це для Тімона?
Ювелір Якщо з ціною згодиться. Проте...
Поет
(декламує)
"Коли ми зло оспівуєм за плату,
Ми ганьбимо красу рядків чудових,
Яким належить славити добро".
Купець
(поглянувши на коштовність)
Клейнод чудовий.

Ювелір Просто надзвичайний!
Який прозорий, ви лишень погляньте!
Живописець
(до поета)
Ви творите, готуєте посвяту
Великому Тімонові?
Поет Це з уст
У мене вирвалося мимоволі.
Поезія — мов глей: там виступає,
Де родиться. Із кременя вогонь
Не блисне без кресала. Тільки наше
Високе полум'я само із себе
Народжується — й рине, як потік,
Усе змиваючи. А що у вас?
Живописець Картина. Скоро ваша книжка вийде?
Поет Тоді, як присвячу йому. Дозвольте
Поглянути.
Живописець Картина гарна.
Поет Справді!
Прекрасний твір! Чудовий!
Живописець Так... Нічого...
Поет Що за краса! Яка граційна постать!
А в погляді — який могутній розум!
Яка фантазія у складці уст!
І жест німий так легко зрозуміти!
Живописець Тут непогано віддане життя.
А цей мазок? Хороший?
Поет Я сказав би,
Що слід природі вчитися у нього,
Що він живіший від життя самого.
Сценою проходять кілька сенаторів.
Живописець А як багато має друзів він!
Поет Щасливий! Це сенатори афінські.
Живописець Дивіться, ще надходять...
Поет Яка юрба! Який наплив гостей!

В цім начерку намалював я образ
Улюбленця народного, чий вік
Минає у розкошах. На дрібницях
Не зупиняючись, витає дух мій
В випробування морі. Навіть коми
Він задумом недобрим не отруїть,
А лине вгору, як орел безстрашний,
І не лишає сліду по собі.
Живописець Як розуміти вас?
Поет Я поясню.
Ви бачите, як найрізніші люди —
Пусті та легковажні сотворіння
І мудреці суворі — поспішають
Тімонові чим-небудь прислужитись.
Його багатство величезне, добрій
І лагідній душі його підвладне,
Усі серця до нього прихиляє.
Так, так, усі серця! Від хвалія
З облесним поглядом до Апеманта,
Що над усе на світі полюбляє
Себе самого в грязь топтати,— й він
Тімонові вклоняється низенько
І мирно геть іде, кивком Тімона
Вщасливлений.
Живописець Я їх розмову чув.
Поет Так-от: я на горі високій, красній
Фортуну вдав на троні, під горою ж —
Юрбу людей всіх рангів і походжень,
Тих, що на лоні матері-планети
За вищість борються. Вони вп'ялись
Очима у богиню. Одного з них
Я зобразив подібним до Тімона.
Рукою сніжно-білою до себе
Його Фортуна манить — і відразу
Суперників ця ласка повертає

В його рабів і слуг.
Живописець Це вдалий задум!
Мені здається, що така гора
З Фортуною на троні та обранець,
Що з натовпу на поклик виступає
І, голову пригнувши, на крутий
Схил видирається в жадобі щастя,
Могли б знайти і в нашому мистецтві
Належний вираз.
Поет Слухайте ж бо далі:
Ті люди, що були з ним досі рівні
І навіть вищі де в чому, тепер
Біжать за ним, стоять у нього в сінях,
І щось йому нашіптують побожно,
І все освячують — аж до стремен,
І дишуть тільки ним.
Живописець А далі, потім?
Поет Коли ж Фортуна вередлива вниз
Вчорашнього улюбленця повергне,
Уся та челядь, що на верховину
За ним здиралась, навіть рачкувала,
Його спокійно покидає — жоден
Не хоче супроводити невдаху.
Живописець Звичайне діло.
Я можу тисячу картин назвати,
Де витівки підступної Фортуни
Показуються краще, ніж у віршах.
Та мудро ви вчинили, натякнувши
Тімонові, що між людьми нерідко
Високе вниз іде, а підле — вгору.
Сурми. Входить Т і м о н і чемно вітається з усіма. До нього підходить г о н є ц ь від Вентідія і розмовляє з ним. Луцілій та інші слуги супроводять Тімона.
Тімон Ви кажете, Вентідій у тюрмі?
Гонець В тюрмі, добродію. Він п'ять талантів

Заборгував. Тепер не має чим
Задовольнить жорстоких кредиторів.
Уклінно просить він, щоб написали
Ви тим, хто посадив його. Інакше
Йому кінець.
Тімон Вентідій благородний!
Я все зроблю. Не з тих я, хто в біді
Напризволяще друга покидає.
Я знаю, він достойний допомоги.
Я борг сплачу і визволю його.
Гонець Ви зобов'яжете його навіки.
Тімон Привіт йому! Я з грішми не загаюсь.
Як вільним стане, хай до мене прийде:
Бо мало раз підтримати слабого,
А треба й потім помогти. Прощай!
Гонець Бажаю щастя, ваша честь.
(Виходить)
Входить старий афінянин.
Старий афін. Тімоне, вислухай!
Тімон Що скажеш, батьку?
Старий афін. У тебе є слуга Луцілій.
Тімон Є.
І що ж?
Старий афін. Найблагороднішій Тімоне!
Хай прийде він сюди.
Тімон Він є тут чи немає? Гов, Луцілій!
Луцілій
(підходить)
До ваших послуг, пане.
Старий афін. Цей чоловік, Тімоне, твій слуга,
Унадився вночі в мій дім. Ощадно
З юнацьких літ я жив — і от тепер
Достаткові моєму подобає
Гідніший спадкоємець, аніж той,
Хто бігає з підносом.

Тімон Так. Що ж далі?
Старий афін. У мене тільки й роду, що дочка.
Я їй покину все моє надбання.
Вона гарненька й саме на порі.
Я грошей не жалів — і щонайкраще
їй виховання дав. Та твій слуга
На неї важить. Я благаю, пане,
Заборони йому ходить до неї.
Я й сам просив його, одначе марно.
Тімон Це чесний хлопець.
Старий афін. Хай чесно ж і поводиться. Бо чесність
Сама в собі ховає нагороду —
І ні до чого їй моя дочка.
Тімон А він до серця їй?
Старий афін. Можливо, й так.
Адже вона ще зовсім молоденька.
З своїх палких минулих літ ми знаєм,
Як легковажить молодість.
Тімон
(до Луцілія)
Ти любиш
його дочку?
Луцілій Ми любимося, пане.
Старий афін. Як без моєї згоди поберуться,
Клянусь богами, відпишу я все
Якому-небудь старцеві сліпому,
А їй не дам нічого.
Тімон А як рівний
Посватає, що ти даси за нею?
Старий афін. Дам три таланти — й згодом все, що маю.
Тімон Цей чоловік давно у мене служить.
Ціною невеличкого зусилля
Я можу підвести його на ноги,
Бо так велить нам совість. Віддавайте
Свою дочку. Я стільки дам за ним,

Як ви за нею. От і врівноважим.
Старий афін. Заприсягнись— і я на все пристану.
Тімон Я присягаю честю. Ось рука.
Луцілій Я вдячний вам, добродію. Віднині
Усе, що я придбаю й заслужу,
Належатиме вам.
Луцілій і старий афінянин виходять.
Поет Прийміть цей твір і побажання щастя.
Тімон Я вдячний вам. Зустріньмося пізніше.
Лишайтесь тут. А що у вас, мій друже?
Живописець Картина. Я благаю вашу милість
її прийняти.
Тімон Я люблю картини.
Вони від правди майже не відходять.
Бо з того часу, як безчестя в душу
Людську проникло, тільки поверхово
Ми зберігаємо людини образ.
Таким його ми бачим на портретах.
Ціную твір ваш — а що правда це,
Самі побачите. І ждіть від мене
Запрошення.
Живописець Хай бережуть боги вас!
Тімон Бажаю щастя. Руку! Ми сьогодні
Обідаємо разом.
(До ювеліра)
Ваш рубін
Оцінено.
Ювелір Знецінено? О боже!
Тімон Ні, навпаки, захвалено без міри.
Якби ціна його відповідала
Тим похвалам, я б розорився зовсім.
Ювелір Добродію, ціна його не вища
За ринкову. Ви знаєте, звичайно,
Що кожній речі вартість додає
її володар. Вірте слову, пане,

Що ви підвищите ціну рубіна,
Коли на вас він буде.
Тімон Сміємтесь!
Входить А п є м а н т.
Купець Ні, ваша милість, він сказав те саме,
Що всі говорять.
Тімон Гляньте, хто прийшов!
Ви хочете, щоб вилаяли вас?
Ювелір Як нас, то й вас.
Купець Він не щадить нікого.
Тімон Люб'язний Апеманте мій, добридень!
Апемант Щоб став люб'язним я, діждися дня,
Коли ти станеш сам у себе псом,
А ці плутяги — чесними.
Тімон Плутяги?
Ти ж їх не знаєш!
Апемант А хіба вони не афіняни?
Тімон Афіняни.
Апемант Тоді я не каюся, що так назвав їх.
Ювелір Ти знаєш мене, Апеманте? .
Апемант Тобі відомо, що знаю: я ж сказав, хто ти такий.
Тімон Ти гордий, Апеманте.
Апемант 1 найбільше — тим, що не подібний до Тімона.
Тімон Куди ти йдеш?
Апемант Хочу відірвати голову одному чесному афінянинові.
Тімон Це злочин, за який доведеться вмерти.
Апемант І вмру, коли закон карає смертю за те, що неможливо зробити.
Тімон Як тобі подобається оця картина, Апеманте?
Апемант Дуже, бо від неї немає ніякої шкоди.
Тімон А правда, той, хто намалював її,— митець?
Апемант Той, хто зробив самого живописця, ще кращий митець, хоч то була й брудна робота.
Живописець Собака!

Апемант Твоя мати однієї породи зі мною; хто ж вона,
якщо я собака?
Тімон Прийдеш до мене обідати, Апеманте?
Апемант Ні, я не їм вельмож.
Тімон І не треба, а то розсердиш дам.
Апемант О, якраз вони і їдять їх: тому й животи у них
більшають.
Тімон Це непристойний натяк.
Апемант Він пристав до тебе. Візьми його за свою працю.
Тімон Як подобається тобі оцей рубін, Апеманте?
Апемант Менше, ніж мені подобається чесність, а вона не
коштує нам анічогісінько.
Тімон Як ти думаєш — скільки він вартий?
Апемант Він не вартий того, щоб я про нього думав. Ну,
що скажеш, поете?
Поет А ти що скажеш, філософе?
Апемант От і збрехав. Усе брешеш.
Поет Хіба ти не філософ?
Апемант Філософ.
Поет Отже, я не збрехав.
Апемант Хіба ти не поет?
Поет Поет.
Апемант Отже, ти брешеш. Заглянь у свій останній вірш,
де ти показуєш Тімона достойною людиною.
Поет Це не брехня. Він справді такий.
Апемант Авжеж, достойний тебе й того, щоб платити за
твої твори. Той, хто любить лестощі, достойний облесника. О небо,
якби я був вельможею!
Тімон Що б же ти зробив тоді, Апеманте?
Апемант Те саме, що робить Апемант тепер: ненавидів би
вельможу всім серцем.
Тімон Як! Ненавидів би себе самого?
Апемант Еге ж.
Тімон За віщо?
Апемант За те, що, ставши вельможею, втратив би свою

злість.
(До купця)
Ти купець?
Купець Купець, Апеманте.
Апемант Хай же погубить тебе твоя торгівля, якщо цього
не зроблять боги!
Купець Якщо мене погубить торгівля, де означатиме,
що мене погубили боги.
Апемант Торгівля — твій бог, і хай твій бог тебе й по-
губить!
Сурми. Входить слуга.
Тімон Хто там сурмить?
Слуга Прибув Алківіад із товариством.
Усі на конях. їх десятків зо два.
Тімон Прийміть усіх і проведіть до нас!
Кілька слуг виходять.
(До живописця)
Обідайте зі мною, залишайтесь,
Аж поки я віддячу вам. А потім
Покажете картину.
(по гостей)
Дуже радий
Вас бачити!
Входить Алківіад з товариством.
Ласкаво прошу, пане!
Вони вітаються.
Апемант Бач, бач які! Хай вам усохнуть ваші
Гнучкі коліна! й крихітки любові
Нема у цих плутяг медоточивих,
Зате люб'язності — аж надто. Людство
Перевелось на мавп.
Алківіад Добродію, я так жадав вас бачить!
І так спішу удовольнить цікавість
Очей своїх!
Тімон Я щиро вас вітаю!

І, поки вкупі ми, хай швидко лине
В легких забавах час! Будь ласка, друзі!
Усі, крім Апеманта, виходять.
Входять двоє вельмож.
1-й вельможа Яка тепер пора дня, Апеманте?
Апемант Пора бути чесним.
1-й вельможа Це годиться для всякої пори.
Апемант Тим гірше для тебе, що ти прогаяв її.
2-й вельможа Ідеш на бенкет до Тімона?
Апемант Авжеж. Подивитися, як страви підживлюють
шахраїв, а вино гарячить йолопів.
2-й вельможа Ну, бувай здоров, бувай здоров!
Апемант Ти пошився в дурні, побажавши мені здоров'я
двічі.
2-й вельможа Чому, Апеманте?
Апемант Приберіг би одне побажання для себе, бо я то-
бі здоров'я не побажаю.
1-й вельможа Щоб ти пропав!
Апемант Е, ні, цього не дожидай. Краще попроси про це
свого друга.
2-й вельможа Геть, кусливий собако! Бо я викину тебе звідси!
Апемант Я тікатиму від тебе, як собака від ослячих ко-
пит!
(Виходить)
1-й вельможа Людиноненависник! Що ж, увійдем?
Скуштуємо від щедрості Тімона?
Він перевершує саму гостинність.
2-й вельможа Безмежно добрий він. Бог злота, Плутос,
Йому в раби годиться. Семикратно
За послуги він платить. Кожний дар,
Піднесений йому, для дародавця
Рясний приплід дає.
1-й вельможа Ніхто на світі
Не виявляв такого благородства.
2-й вельможа Хай буде щастя завжди з ним. Ну, як,

Увійдемо?
1-й вельможа Гаразд, я йду за вами.
Виходять.
СЦЕНА 2
Там же. Бенкетна зала в домі Тімона. Голосно звучать гобої
Накрито великий стіл. Навколо нього Флавій та інші слуги. Входять
Тімон, Алківіад, вельможі, сенатори, Вентідій та слуги
Після всіх з невдоволеним, як звичайно, виглядом заходить Апемант.
Вентідій Вельмишановний друже мій! Боги,
Згадавши вік мого старого батька,
Послали вічний сон йому. Щасливо
Впокоївшись, він збагатив мене.
І от, з подякою за вашу добрість,
Я позику сьогодні повертаю,
Подвоївши її, бо з ваших рук
Одержав я свободу.
Тімон ^ Ні, нізащо,
Мій добрий друже! Ти погано знаєш
Мою любов. Я дав, а не позичив.
А хто наважиться сказати "дав",
Коли назад він одбере дарунок?
Наслідувати деяких великих
У грі такій не смію. Біля злота
Здається доброчинністю й підлота.
Вентідій О благородство!
Тімон Друзі! Етикет
Придумано для того, щоб прикрасить
Фальш і байдужість, ту нещиру добрість,
Ту ласку, що, не встигши проявитись,
Вже кається. Він не потрібен там,
Де справжня дружба. Я прошу, сідайте!
Бо більше любить вас моє багатство,
Ніж я його люблю.
Всі сідають.
1-й вельможа Ми розсудили так давно, Тімоне.

Апемант Ого-го-го! То ви судили? Отже,
Й повісили?
Тімон А, Апемант? Вітаю.
Апемант Ні, не вітай, бо я прийшов для того,
Щоб вигнав ти мене.
Тімон Ех, ти, нечема!
І розмовлять по-людському не хочеш?
Ти гідний осуду. Я чув, панове,
Що ira furor brevis est *, оскільки
Його ми завжди бачимо сердитим,
То хай він сяде за окремий стіл,
Бо товариства він не полюбляє,
Та й не пасує сам до нього.
Апемант Сяду
Я біля тебе. І попереджаю,
Що я прийшов сюди спостерігати.
Тімон Байдуже. Ти — афінянин і тому — бажаний гість.
Я не хочу силувати тебе. Хай краще мій обід примусить тебе по-
мовчати.
Апемант Плюю на твій обід! Я подавлюсь ним,
Бо я притакувать тобі не хочу.
Боги небесні! Скільки тут народу
Жере Тімона, а Тімон цього
* Гнів — коротке божевілля (латин.).
Не хоче бачити! Мені досадно,
Коли я бачу, як вони вмочають
Свій хліб у кров його. А він, безумець,
Ще й приохочує!
Дивуюся, як можна вірить людям?
Не слід би за столом ножі давати,
Бо це невигідно і небезпечно.
Цьому є сила прикладів. Он той,
Що поряд сів, і хліб з Тімоном ділить,
І випиває з однієї чари,
Його убив би радо, всі це знають.

Великим бувши, я, п'ючи, старався б,
Щоб не зарізали мене в гостині.
Вельможі й пити в панцирі повинні.
Тімон Здоров'я ваше, друзі! Й хай круг столу
Ця чаша піде!
2-й вельможа Ви її направте
Сюди, добродію!
Апемант Сюди направте! Цей знає смак! Не пропустить
черги! Ці заздоровні тости нароблять лиха й тобі, і твоєму ба-
гатству, Тімоне.
Та що штовхне у гріх мене, слабкого?
Водичка скромна в грязь не пхне нікого.
І харч моя — без зайвої присмаки:
Але богів занедбують гуляки.
(Молиться)
Боги! Не грошей і не раю
У вас для себе я благаю!
Даруйте, що не вірив я
Листам і клятвам шахрая,
Сльозам повії записної,
Зубам собаки нишкової,
Тюремнику, що держить нас,
І другові в недобрий час!
Грішить багач гоноровитий,
А я зелинку з'їв — та й ситий.
(їсть і п'є)
Бажаю здоров'я тобі, добросердий Апеманте!
Тімон Серце твоє, Алківіаде, тепер, мабуть, на полі
бою?
Алківіад Моє серце завжди готове служити тобі, Тімоме.
Тімон Ти волів би, звичайно, бути на сніданку у во-
рогів, аніж на обіді у друзів?
Алківіад Немає кращої страви, як ворог, що спливає кро-
в'ю! До такого бенкету я запросив би свого найкращого друга.
Апемант Добре було б, якби всі оті підлизи стали твоїми

ворогами. Щоб ти міг забити їх і запросити мене на обід.
1-й вельможа Як би нам хотілося, Тімоне, щоб ти хоч раз випробував наші серця і щоб ми могли хоч невеликою мірою довести тобі свою безмежну відданість. Це було б велике щастя для нас.
Тімон О мої добрі друзі! Я певен, що мені заповідано від самих богів скористатися при нагоді вашою допомогою! Інакше як би ви могли зватися моїми друзями! Хіба з-поміж тисяч людей заслужили б ви прекрасне ім'я друзів, якби не були часткою мого серця? Не раз я сам із собою говорив про вас більше, ніж вам дозволила б сказати ваша скромність. От наскільки я впевнений у вас. "О боги! — думав я.— Навіщо здалися б нам друзі, якби ми ніколи не мали потреби в них? Вони були б найнепотрібніші з усіх земних істот, якби ми ніколи не звертались до них по допомогу, і скидалися б на чудові музичні інструменти, що висять у футлярах на стіні і бережуть для себе свої звуки. Ах, як часто мені хотілося стати біднішим, аби тільки зменшити відстань поміж нами! Ми народилися для того, щоб чинити добро людям. І що ми можемо з більшим правом назвати своєю власністю, як не маєтності наших друзів! О, яке це щастя, коли стільки людей можуть, як брати, розпоряджатися багатством один одного! О радість! Нетривка радість, яка зразу ж поступається перед сльозами! Я почуваю, що очі мої не можуть затримати вологу. Я хочу забути про свою слабкість — і п'ю за ваше здоров'я.
Апемант Ти плачеш, Тімоне, щоб примусити їх пити.
2-й вельможа Отак і в нас в очах — спахнула радість
І, як дитина, залилася слізьми.
Апемант Хо-хо! Дитинка прижитна, як видно!
3-й вельможа Мене ви дуже, дуже зворушили!
Апемант Іще б пак!
Фанфари.
Тімон Що це значить?
Входить слуга.
Ну, що скажеш?
Слуга З вашої ласки, пане, кілька жінок просять впу-

стити їх сюди.
Тімон Жінок? Чого їм треба?
Слуга З ними прибув гонець, пане, якому доручено
повідомити про їхнє бажання.
Тімон Впусти ж їх, будь ласка.
Входить Купідон.
Купідон Привіт тобі, господарю достойний!
І вам, що ласки щедрої його
Тут заживаєте! П'ять почуттів
Вважають владарем своїм Тімона:
Смак, слух, нюх, дотик за твоїм столом
Наситились — тепер вони зі мною
Прийшли твій зір потішити собою,
Тімон Я дуже радий. Хай вони заходять.
Музики, грайте!
Купідон виходить.
1-й вельможа От бачите, Тімоне, як вас люблять!
Музика. Входить Купідон з дамами, замаскованими під амазонок. В руках у них лютні. Вони танцюють і грають.
Апемант Гай-гай! Що за пихате марнолюбство!
А танець! А жінки оці безумні!
А все життя це пишне — не безумство,
Як порівняти їх моїм окрайцем?
Ми для розваги ладні й одуріти!
Ми лестимо багатим, що нас поять,
А в старості до лестощів своїх
Домішуємо заздрість і зловтішність.
Як не самі розбещені, так інших
Розбещуєм. А хто у домовину
Зневагу друзів не бере з собою?
Боюся, що й мене ці ноги жваві
Колись притопчуть. Адже так у світі
Ведеться: перед сонцем, що сідає,
Свої ворота кожен замикає.
Гості підводяться з-за столу і з великою шанобою оточують Тімона. Щоб

по
казати свою любов до нього, кожен вибирає собі амазонку, і потім пари деякий
час танцюють під звуки гобоїв.
Тімон Ви нас розважили, прекрасні дами,
Прикрасивши бенкет наш, у якому
Було б наполовину менше втіхи.
Ви блиск і гідність принесли з собою
І збагатили задум мій. За це
Я вдячний вам.
1-а дама Це зависока похвала, Тімоне.
Апемант Так, зависока, бо тільки цим ви й хороші, а все
інше у вас — гидота, об яку й рук не хочеться поганити.
Тімон
(дамам)
На вас бенкет окремий жде. Будь ласка,
Заходьте й почувайтеся як дома.
Дами Ми дуже вдячні.
Купідон і дами виходять.
Тімон Флавію!
Флавій Я тут.
Тімон Подай шкатулу!
Флавій Зараз!
(Убік)
Знов клейноди!
Він супротивного не любить слова,
А то б сказав йому, єй-єй, сказав би,
Що й сам спротивишся ти людям, пане,
Як в скринях у твоїх добра не стане.
Якби й позаду щедрість очі мала,
Людей би добрих доля не ламала!
(Виходить)
1-й вельможа Де наші люди?
Слуга — Тут ми, ваша милість.
2-й вельможа Негайно коней!

Входить Флавій зі шкатулою.
Тімон О любі гості! Зачекайте трохи!
(До одного з гостей)
Прошу я ласки вашої — погляньте
На цей рубін! Прийміть його й носіть,
Мій добрий друже!
1-й вельможа Ви мені вже стільки
Надарували...
Всі Як і нам, Тімоне.
Входить слуга.
Слуга Вельможі із сенату, ваша милість!
Вони вже спішились і йдуть сюди.
Тімон Я дуже радий.
Флавій Ваша милість, мушу
Сказати вам... Це близько вас обходить...
Тімон Мене? Хай іншим разом. А тепер
Подбай про те, щоб краще їх прийняти.
Флавій
(убік)
Не знаю, як це виконать.
Входить 2-й слуга.
2-й слуга Дозвольте, ваша честь, доповісти,
Що Луцій вам прислав, на знак любові,
Дві пари білих коней в срібній збруї.
Тімон Охоче їх прийму. За подарунок
Віддячити як слід!
Входить 3-й слуга.
А ти що скажеш?
3-й слуга З вашої ласки, пане, шляхетний Лукулл запро-
шує вас на завтра на полювання і присилає вашій милості дві
пари гончаків.
Тімон Поїду з радістю. Прийміть собак
І добре віддаруйте!
Флавій
(убік)

Що ж це буде?
Він вимагає, щоб приймали всіх
І роздавали щедрі подарунки
З порожніх скринь!
А він і відати не хоче, скільки
У нього в гаманці, й не дозволяє
Мені відкрить йому, що серце в нього.
Як той жебрак, негодне вдовольнити
Свої бажання. Засоби його
Настільки менші за його зичливість,
Що все, що каже він, він каже в борг
І з кожним словом більше в борг залазить.
Такий він добрий, що за власну добрість
Уже проценти платить. Грунт його
Давно вже вписаний у їхні книги.
О, краще б він звільнив мене тепер,
Ніж потім витурив! Біда тому,
Хто з друзями своїми їсть і п'є
І ворогів у них не впізнає!
Я вболіваю серцем за Тімона.
(Виходить)
Тімон Ви кривдите самі себе, занадто
Себе ви понижаєте! Прийміть же
Цю дещицю на знак моєї дружби!
2-й вельможа З безмежною подякою приймаю.
3-й вельможа Він — серцевина щедрості!
Тімон
(до 3-го вельможі)
Недавно,
Як я пригадую, ви похвалили
Мого гнідого скакуна, мій друже.
Якщо він вам сподобався, він — ваш.
3-й вельможа Ах, вибачте! Про це не мав я й гадки!
Тімон Ми хвалимо, як вам самим відомо,
Лиш те, що. нам подобається. Мірю

Я вашу дружбу дружбою моєю.
Можливо, що й до вас мені звернутись
Нагода лучиться.
Всі гості Ми будем раді!
Тімон Таке це щастя — вас приймати в себе,
Що я не знаю, чим вас дарувати!
Мені здається, що, якби я міг,
Я б царства роздавав, ні на хвилину
Не спочиваючи. Алківіаде,
Ти — воїн, і тобі фортунить рідко;
Тобі давати — добре діло: ти
Живеш серед мерців, твоя земля —
На бойовищі.
Алківіад Й зовсім неродюча.
1-й вельможа Ви так зобов'язали нас...
Тімон ' Не менше
І ви мене.
2-й вельможа Такий ви дорогий нам...
Тімон Всім серцем ваш. Гей, дайте світла! Більше!
1-й вельможа Бажаєм вам багатства, щастя, слави!
Тімон Я радий вам служити.
Всі, крім Апеманта й Тімона, виходять.
Апемант Що за тиск!
Чи не задорого тобі, Тімоне,
Стає їх вихиляння церемонне?
О дружбо, дружбо, що ти за барліг
Сердець фальшивих, вихилястих ніг!
А дурні за уклін скарби дарують!
Тімон Якби ти так не супився, Апеманте,
Й до тебе добрий був би я.
Апемант Ні, мені не треба нічого. Бо якби я дав себе підкупити, іікому було б лаяти тебе, і ти став би грішити ще більше. Ти так багато роздаєш, Тімоне, що скоро, мабуть, і самого себе віддаси в заставу. Навіщо ці бенкети, пишність, оцей пустий гонор?

Тімон Ну, як ти знову починаєш мене картати за ці товариські зібрання, я не хочу тебе слухати. Прощай — і повертайся з іншою піснею.
(Виходить)
Апемант Ну, гаразд. Ти не слухаєш мене? То й не слухай.
Я небо перед тобою зачиню.
Чом люди слух від правди відвертають,
А лестощі так радісно вітають?
(Виходить)

ДІЯ ДРУГА

СЦЕНА 1

Афіни. Кімната в домі одного з сенаторів.
Входить сенатор з паперами в руці.
Сенатор А ще п'ять тисяч — у Варрона; дев'ять —
У Ісідора, а з моїми разом
Це буде двадцять п'ять. І трат безумних
Не припиняє! Ні, він не зуміє
Продержатися так, це неможливо!
Як треба грошей, вкрадь собаку в старця
Й віддай Тімонові — й почне собака
Монети карбувати. А як схочеш
За одного коня дістати двадцять,
Тімонові віддай його й нічого
В заміну не проси — і від коня
Приплід багатий матимеш. У нього
І воротар не стереже ворота,
А з усміхом запрошує до двору
Всіх перехожих. Ні, це неможливо!
Він явно розоряється. Гей, Кафіс!
Ти чуєш, Кафісе?
Входить Кафіс.
Кафіс До ваших послуг.
Сенатор Візьми свій плащ і миттю до Тімона,
Скажи, хай верне борг. Не відступайся

Перед відмовками, стій на своєму.
Коли ж, отак узявши в праву руку
Свій капелюх, він скаже: "Уклонись
Від мене панові",— скажи йому,
Що гроші вкрай потрібні, що без них
Я обійтись не можу, що всі строки
Уже минули і що мій кредит
Прострочені розписки підірвали,
Що я люблю його і поважаю,
Але не дам собі скрутити шию
Задля його мізинця. Невідкладні
Мої потреби, і не слів пустих,
А грошей, грошей жду я! Не барися ж!
Напорнішим, вимогливішим будь!
Бо я боюсь — коли все пір'я в нього
Ті вискубуть, кому воно належить,
Лишиться голим дурнем наш Тімон,
Що нині сяє феніксом. Іди ж бо!
Кафіс Біжу.
Сенатор "Біжу!" Та захопи розписки
І строки не забудь!
Кафіс Гаразд!
Сенатор Ну, йди!
Виходять.
СЦЕНА 2
Там же. Зала в домі Тімона.
Входить Ф л а в і й з пачкою рахунків у руках.
Флавій Ні впину, ані міри! Як безумний!
Усе марнує і не може більше
Ні втрат поповнити, ні зупинити
Потоку буйного! Не хоче бачить,
Як випливає з рук його багатство,
Ні думати про те, що буде завтра.
Ніхто серед людей, щоб добрим буть,
Не обирав таку непевну путь.

Що ж діяти? Аж поки не дошкулить,
Він не захоче й слухати. Хай тільки
Із полювання вернеться, про все
Я навпрямки скажу йому. О горе,
О горе, горе!
Входять Кафіс і слуги Ісідора та Варрона
Кафіс Гей, Варроне, здрастуй!
По гроші, га?
Слуга Варрона А ти?
Кафіс І я по гроші.
А, Ісідор! Ти теж за тим?
Слуга Ісідора Я теж.
Кафіс Якби ж то повернули їх!
Слуга Варрона Навряд.
Кафіс А ось і пан.
Входять Тімон, Алківіад, вельможі та інші,
Тімон Що ж, пообідаймо, Алківіаде,
Та й знову в поле.
(До Кафіса)
Ти до мене? З чим?
Кафіс З реєстром позик, ваша милість.
Тімон Позик?
А звідкіля ж ти?
Кафіс Я з Афін.
Тімон Звернись
До управителя.
Кафіс Добродію, він тільки обіцяє
Та відкладає з дня на день. Тим часом
Хазяїнові трапилася пильна
Потреба в грошах. Він уклінно просить.
Надіючись на ваше благородство,
Все повернути, що йому належить.
Тімон Мій добрий друже, я прошу тебе
Зайти до мене завтра.
Кафіс Ваша милість...

Тімон Не сперечайся ж.
Слуга Варрона Пане, від Варрона
Я посланий.
Слуга Ісідора А я від Ісідора.
Він вас уклінно просить розплатитись.
Кафіс Якби ви знали, як потрібні гроші
Моєму панові!
Слуга Варрона Ваш борг давно
Прострочений. Минає шостий тиждень...
Слуга Ісідора Зі мною вже не хоче й говорити
Ваш управитель. І тому до вас
Тепер я посланий.
Тімон Заждіть-но, дайте
Отямитись.
(До гостей)
Панове, йдіть до зали.
Я скоро буду знов до ваших послуг.
Алківіад і вельможі виходять.
(До Флавін)
Іди до мене, розкажи, будь ласка,
Що сталося? Чому мене так гучно
Зустріли тут і вимагають сплати
Прострочених боргів? Чому мене
Так осоромлено?
Флавій
(до слуг)
Панове, от що:
Нам зараз ніколи, Свою настійність
Ви загнуздайте до кінця обіду,
А я тим часом панові з'ясую,
Чому борги не сплачено.
Тімон Гаразд.
Хай буде так. Та пригости їх добре.
(Виходить)
Флавій Будь ласка, йдіть за мною.

Входять Апемант і блазень.
Кафіс
(до слуг)
Пождіть-но, пождіть! Ось іде блазень з Апе-
мантом. Давайте пожартуємо з ними.
Слуга Варрона Ану його, він вилає нас.
Слуга Ісідора Хай його чума візьме, собаку!
Слуга Варрона
(до блазня)
Як твої справи, дурню?
Апемант Це ти у своєї тіні питаєш?
Слуга Варрона Не до тебе річ.
Апемант Звичайно ж, не до мене. Ти звертаєшся сам до
себе.
(До блазня)
Ходімо звідціля.
Слуга Ісідора
(до слуги Варрона)
От дурень і завис на тобі!
Апемант Ти ще стоїш, а не висиш на ньому.
Кафіс Хто ж тепер дурень?
Апемант Той, хто останній озвався. Ех, ви, нещасні
волоцюги, лихварські полигачі! Звідники поміж золотом та злид-
нями!
Всі слуги— Хто пак ми такі, Апеманте?
Апемант Осли,
Всі слуги Чому?
Апемант Тому, що самі не знаєте, хто ви такі, й питаєте
в мене. Побалакай з ними, блазню!
Блазень Як ся маєте, панове?
Всі слуги Красненько дякуємо, ласкавий блазню. А що по-
робляє твоя пані?
Блазень Якраз гріє воду патрати таких курчат, як ви
лотілось би мені побачити вас у "Корінфі"!
Апемант Чудово! Дякую!

Входить паж.
Блазень Диви, паж моєї пані!
Паж
(до блазня)
Як справи, капітане? Що ти поробляєш у цьому
великорозумному товаристві? Як ся маєш, Апеманте?
Апемант Якби була в мене в роті різка, я відповів би
гак, щоб це пішло тобі на користь.
Паж Прошу тебе, Апеманте, прочитай мені написи
на цих листах. Я не знаю, який з них кому.
Апемант Хіба ти не вмієш читати?
Паж Не вмію.
Апемант Отже, небагато науки пропаде в той день, коли
тебе повісять. Цей — до Тімона, цей — до Алківіада. Іди собі. Ти
народився байстрюком, а помреш звідником.
Паж А ти народився собакою, собакою й здохнеш з
голоду. Не відповідай, я вже пішов!
(Виходить)
Апемант Отак утікаєш ти й від ласки богів. Слухай, блаз-
ню, я хочу піти разом з тобою до Тімона.
Блазень І покинеш мене там?
Апемант Якщо Тімон у себе.
(До слуг)
А ви троє служите у лихварів?
Всі слуги Так, тільки краще б вони нам служили.
Апемант І я б цього хотів... щоб вони вас так обслугову-
вали, як кат злодія.
Блазень Ви слуги трьох лихварів?
Всі слуги Еге ж, блазню.
Блазень Мені здається, немає такого лихваря, який би
не держав на службі блазня. Моя пані теж лихварка, а я в неї
за блазня. Коли люди позичають у ваших хазяїв, вони приходять
сумні, а додому йдуть веселі. А в дім до моєї пані вони заходять
весело, а виходять безрадісно. Знаєте причину?
Слуга Варрона Спробую відгадати.

Апемант Відгадай же й покажи нам, що ти розпусник
і шахрай, хоч це, правда, й не зменшить пошани до тебе.
Слуга Варрона А що таке розпусник, блазню?
Блазень Добре вдягнутий блазень і трохи схожий на те-
бе. Це — мара. Іноді вона з'являється в образі вельможі, іноді
в образі адвоката, а часом як мудрець, у якого, крім філософ-
ського камінця, є ще й пара власних; частенько з'являється вона
в образі лицаря. А взагалі — блукає серед людей в усіх образах,
притаманних чоловікові від тринадцяти до вісімдесяти років.
Слуга Варрона А ти не зовсім дурень.
Блазень Так само, як ти не зовсім мудрець: тобі не ви-
стачає стільки розуму, скільки в мене дурості.
Апемант Така відповідь гідна Апеманта.
Всі слуги Розступіться, розступіться, Тімон іде!
Входять Тімон і Флавій.
Апемант Ходім зі мною, блазню! Ходім!
Блазень Я не завжди слухаюсь закоханого, спадкоємця
і жінки. Іноді слухаюсь філософа.
(Виходить разом з Апемантом)
Флавій
(до слуг)
Пройдіть сюди. Ми потім поговорим.
Слуги виходять.
Тімон Я вражений. Чому всієї правди
Ти досі не сказав мені, щоб я
Ощадливіше жив?
Флавій Ви не хотіли
І слухати, коли пропонував я...
Тімон Пусте! Ти, мабуть, річ про це заводив,
Коли я був не в настрої, а нині
Цим виправдатись хочеш.
Флавій О мій пане!
Я ж вам приносив, ще й не раз, рахунки
І клав їх перед вами, але ви
їх відкидали, кажучи, що досить

Вам чесності моєї. А коли
Наказували щедро оплатити
Дешевий подарунок, головою
Хитав я тільки й плакав. І не раз
Я вас благав, порушуючи звичай,
Ощадніш витрачати ваші гроші;
Не раз я чув од вас гіркі докори,
Коли вас порівняти умовляв
Відплив прибутків із припливом боргу.
Мій любий пане, хоч уже й запізно,
Та краще, як дізнаєтесь тепер,
Що все багатство ваше не покриє
І половини боргу.
Тімон То продай
Мої маєтки.
Флавій Всі вони в заставі,
А деякі й пропали вже. А те,
Що залишилося, не зможе й пельку
Сьогодні лихварям заткнуть. А завтра
Настигнуть інші. Як же ми сей час
Переживем? Полагодим рахунки?
Тімон Моя земля тяглася аж по самий
Лакедемон.
Флавій Мій добрий пане, світ —
Це тільки слово, і якби увесь
Він вам належав, ви б його збулися
Єдиним подихом.
Тімон Ти правду кажеш.
Флавій Якщо ви розпорядливість мою
І чесність запідозрите, нехай
Якнайстрогіше судді перевірять
Всі наші справи. Свідок бог! Коли
Тут годувались юрби галасливі
И вином розлитим плакали льохи,
І всі покої сяяли огнями

Та п'яними піснями завивали,
Я у спустошений курник ховався
І сльози лив.
Тімон Прошу тебе, замовкни.
Флавій О небо, я казав, який він щедрий!
І як багато ласого добра
Ті мугирі й раби пожерли за ніч!
Хто з них Тімонові не рад служити?
Хто серце, меч і все своє багатство
Тімонові віддати не готовий?
Тімонові, найкращому між кращих!
А зникли гроші — пропадає й голос
В облесників, і настає похмілля.
Війнуло холодом — і мух не стало!
Тімон Покинь свої повчання. Я ніколи
Гулякою розбещеним не був.
Хоч нерозумно жив, та з чистим серцем.
Чому ж ти плачеш? Як ти можеш думать,
Що друзі у біді мене полишать?
Опам'ятайся! Ледве з бочки дружби
Я вийму чіп і вивірить серця
Захочу позичкою, то напевне
Так само легко зможу скористатись
І друзями, й багатством їх, як зараз
Тебе примусити заговорити.
Флавій Нехай же все це збудеться!
Тімон Я лихо
Вважатиму за благо: перевірю
Я друзів ним — і ти тоді побачиш,
Як помилився ти в моїх достатках.
Моє багатство — друзі. Гей, сюди,
Фламінію, Сервілію!
Входять Ф л а м і н і й, С є р в і л і й та інші слуги.
Сервілій Я тут!
Тімон Я розішлю вас поодинці. Ти йди до Луція, а ти

до Лукулла; я полював з ними сьогодні. А ти — до Семпронія. Привітайте їх від мене й скажіть, що я радий скористатися нагодою і звертаюсь до них з проханням позичити мені грошей. Ну, хоч би п'ятдесят талантів.

Фламіній Все зробим, ваша милість.

Флавій
(убік)
Лукулл і Луцій? Гм...

Тімон
(до іншого слуги)
Ти — до сенаторів. На їх увагу
Я маю право, бо своїй вітчизні
Я чесно послужив. Скажи, щоб зараз
Мені прислали тисячу талантів.

Слуга виходить.

Флавій Я вже насмілився до них звернутись,
Бо думав, що найкраще перед ними
Прислужиться печатка ваша й підпис.
Вони лиш головами похитали —
І повернувся я ні з чим додому.

Тімон Невже це правда? Як могло це бути?

Флавій Вони одноголосно заявили,
Що саме скрута в них... що грошей мало...
Що руки в них не вільні... що вони...
Вас поважають... що вони хотіли б...
Що це недобре... що й достойним людям
Трапляється спіткнутися... бажають
Вам усіляких благ... жаліють... потім,
Важливішими справами зайнявшись,
Незадоволено кривились, косо
На мене позирали і з такою
Холодною байдужістю кивали,
Що заморозили в мені бажання
Провадити розмову.

Тімон Хай боги

За це відплатять їм! Підбадьорися!
Невдячність тих дідів — цілком природна,
Бо зсілась їхня кров, і захолола,
І ледве цідиться. У них замало
Вже теплоти, тому вони й недобрі.
Людська природа, хилячись до смерті,
Готується до трудних, довгих мандрів.
(До одного із слуг)
Навідайсь до Вентідія.
(До Флавін)
Не треба
Журитися. Ти чесний і надійний.
По щирості, ні в чому ти не винен.
(До слуги)
Недавно поховав Вентідій батька
І спадщину велику відібрав.
Коли в тюрмі він був, забутий всіми,
Я визволив його за п'ять талантів.
Вклонись від мене і скажи йому,
Що тільки крайня змусила потреба
Про борг йому сьогодні нагадати.
Слуга виходить.
(До Флавія)
Як їх одержиш, передай відразу
Тим посланим, що сплати вимагають
Негайної. Мовчи! Забудь і гадку,
Що друзі нас допустять до упадку!
Флавій Ця думка — ворог наш. Хто щедрий, пане,
Той бачить щедрих скрізь, куди не гляне.
Виходять.

ДІЯ ТРЕТЯ

СЦЕНА 1

Афіни. Зала в домі Лукулла.
Ф л а м і н і й жде. До нього виходить слуга.

Слуга Я сказав про тебе панові. Він зараз вийде до тебе.

Фламіній Дякую, друже.

Входить Л у к у л л.

Слуга А ось і наш пан.

Лукулл (урік) Тімонів служник! Звичайно, з подарунком. Ну, це дуже до речі: мені якраз приснилася срібна миска й коновка для вмивання. Фламінію, мій чесний Фламінію! Моє тобі шанування. Друже! Принеси вина.

Слуга виходить.

Як же мається благородний, достойний, великодушний Тімон Афінський, твій найщедріший пан і хазяїн?

Фламіній Він здоровий, добродію.

Лукулл Я дуже радий, що він здоровий. А що там у тебе під плащем, люб'язний Фламінію?

Фламіній Порожня шкатулка, більше нічого немає. Від імені свого пана я благаю вашу честь наповнити її. Моєму панові вкрай потрібні п'ятдесят талантів, і він послав мене одержати їх у вас, не сумніваючись ні на хвилину, що ви одразу знайдете їх для нього.

Лукулл Так, так, так... "Не сумніваючись, кажеш, ні на хвилину?" Гай-гай! Він — благородний муж, от тільки не вміє порядкувати в своєму домі. Частенько, обідаючи в нього, казав я йому про це. А потім приходив вечеряти, щоб умовити його не тринькати своє добро. Але він не зважав на мої поради, не напоумили його мої відвідини. У кожного з нас є свої вади, а його вада — щедрість. Я часто дорікав йому, але так і не зміг відучити його.

Входить слуга з вином.

Слуга Ось вино, ваша милість, будь ласка.

Лукулл Фламінію, ти завжди здавався мені людиною розумною. Твоє здоров'я!

Фламіній Дякую за ласкаве слово, пане.

Лукулл Я повинен віддати тобі належне — у тебе мет-
кий і бистрий розум, і ти вмієш пристосовуватись до обставин. Ти
не пропустиш доброї нагоди, коли добра нагода сама йде до тебе
в руки. І це дуже добре.
(До слуги)
Вийди поки що, хлопче.
Слуга виходить.
Підійди до мене, чесний Фламінію! Твій хазя-
їн — дуже щедрий; але ти розумний і добре знаєш — хоч і при-
йшов до мене,— що тепер не час позичати гроші, а надто по друж-
бі, без будь-якого забезпечення. Ось тобі три солідари. Будь дру-
гом, викинь з пам'яті нашу зустріч і скажи Тімонові, що не застав
мене. Бувай же здоров!
Фламіній Невже цей світ і справді відмінився
А ми живем, як досі? Прах мерзенний,
Лишайся там, де моляться на тебе!
(Кидає гроші додолу)
Лукулл Он як! Тепер я бачу, що ти — дурень і якраз
до пари твоєму Тімонові.
(Виходить)
Фламіній Нехай же й ці добавляться монети
В пекельний тигель, де тобі кипіть
. Судилося! Хіба ти друг Тімона?
Болячка, ось хто ти! Невже у дружби
Таке заниділе, молочне серце,
Що може за ніч скиснуть? О боги!
Я знаю, як це тяжко для Тімона!
Нікчемний раб! У нього досі в шлунку
Тімонові харчі!
Яка ж йому з них користь може бути,
Коли він сам — отрута? Хай вони
Хворобами на ньому окошаться,
А прийде смерть, хай те, що дарував
Мій пан Тімон, твого не зменшить болю,
А тільки дасть йому ще більшу волю.

(Виходить)

СЦЕНА 2

Там же. Майдан.

Входить Луцій і троє чужоземців.

Луцій Хто? Тімон? Він мій найкращий друг і найблагороднiша людина.

1-й чужоземець Нам це відомо, хоч ми й не знайомі з ним. Однак я можу дещо розповісти вам, про що тут усі говорять. Щасливі дні Тімона минулись безповоротно, і друзі відвертаються від нього.

Луцій Дурниці, нізащо не повірю; не може бути, щоб Тімонові забракло грошей.

2-й чужоземець І все-таки повірте, добродію, що один з його слуг недавно був у Лукулла і просив позичити скількись там талантів. Та що просив — благав його, розповідав про те, як потребує їх Тімон,— і все-таки йому відмовлено.

Луцій Як?

2-й чужоземець Кажу вам, йому відмовлено.

Луцій Що за дивниця! Бачать боги, мені соромно й чути таке! Відмовити такій благородній людині! Небагато ж у того честі, хто так обійшовся з Тімоном. Щодо мене, то мушу признатись, хоч я одержував від Тімона тільки дрібні подарунки — гроші, сріонии посуд, самоцвіти та інші дрібниці — хіба ж можна їх рівняти з тим, що перепало Лукуллові? Проте, якби він звернувся ке до нього, а до мене, я б ніколи не відмовив йому кількох талантів.

Входить С є р в і л і й.

Сервілій От щастя, я знайшов-таки добродія Луція! Аж упрів, бігаючи за ним...

(До Луція)

Вельмишановний пане!

Луцій Радий бачити тебе, Сервілію! Бувай же здоров! Вітай від мене свого благородного, доброчесного пана, мого найкращого друга.

Сервілій З вашої ласки, мій пан посилає...

Луцій А що ж він посилає? Я вже й так зобов'язаний
йому, а він завжди посилає мені що-небудь! Не знаю, як і дякувати йому за це. Що ж він прислав мені тепер?
Сервілій Тепер він присилає вам тільки своє прохання.
Просить вашу милість позичити йому сьогодні скількись там талантів.
Луцій Я думаю, він просто посміявся:
Щоб він потребував якісь п'ять тисяч!
Сервілій Але ж тепер йому потрібно менше.
Якби не крайній випадок, мій пане,
Не зважився б я так наполягати.
Луцій Ти це поважно кажеш, Сервілію?
Сервілій Клянусь душею, це все — правда.
Луцій Яка ж я тварюка, що витратив усі гроші саме
тоді, коли трапляється така чудова нагода показати своє благородство! Ну й не таланить же мені! Тільки вчора купив одну дрібничку, а сьогодні втрачаю через неї свою честь! Присягаюсь богами, Сервілію, що в мене немає змоги виконати просьбу твого пана. Хіба ж я не тварюка, га? Повіриш, я сам хотів був звернутись до Тімона. Оці пани можуть підтвердити мої слова. Але тепер я не пішов би до нього позичати за всі багатства Афін. Вітай від мене твого доброго пана якнайсердечніше. 1 я сподіваюсь, його милість не осудить мене за те, що я не годен задовольнити його прохання. І ще перекажи йому: мене просто вбиває думка, що я нічим не можу прислужитись такій благородній людині. Добрий Сервілію, будь другом, передай це своєму панові точнісінько так, як я сказав.
Сервілій Гаразд, передам.
Луцій За це тобі віддячу я, мій друже.
Сервілій виходить.
Пропав Тімон... Хто дістає відмову,
Навряд чи зможе підвестися знову.
(Виходить)
1-й чужоземець Ти чув, Гостілію?
2-й чужоземець На жаль, все чув я.

1-й чужоземець Ну що ж, такий вже світ: такі усюди
Облесники. Як можна бути певним,
Що той, хто хліб з тобою умочає
В одну сільницю, друг твій, а не ворог?
Я чув, що цей Тімон, як рідний батько,
Маєток Луція оберігав,
Підтримував його кредит грошима.
Та що там — навіть Луцієва челядь
Одержувала плату від Тімона!
А схоче Луцій випити — устами
Торкається Тімонового срібла!
Дивись тепер, чудовиськом яким
Невдячна обертається людина!
Тімонові у тім він відмовляє,
В чім добрий жебракові не відмовить.
2-й чужоземець То не по-божому.
1-й чужоземець А щодо мене,
То я в Тімона за столом не був,
І він не обсипав мене дарами
На знак прихильності. І все ж я так
Тімонове шаную благородство,
Високу чесність і великодушність,
Що поділив би з ним своє багатство,
Йому віддавши кращу половину,
Якби звернутись він схотів до мене,-
Так я люблю його. Та від безчестя,
Як видно, людям треба відвикати,
Бо замінили совість на дукати.
Виходять.
СЦЕНА 3
Там же. Покій у домі Семпронія.
Входять Семпроній і слуга Тім ома.
Семпроній Чому ж до мене? Гм... А не до інших?
Він міг би Луція або Лукулла
Потурбувати. Єсть іще й Вентідій,

Він теж багатий став тепер — його
Тімон з в'язниці визволив. Ці троє
Лише йому усі свої достатки
Завдячують.
Слуга Тімона Ох, пане, ми були в них —
І знаємо тепер, що ці монети
З фальшивого металу. Всі вони
Відмовили.
Семпроній Відмовили? А хто?
Вентідій і Лукулл?
І він послав до мене? Гм! Всі троє?
Це нерозумно й дико: щоб у мене
Останнього прихилища шукати?
Три приятелі, троє лікарів
Його зцілить відмовились? Так що ж —
Узятися мені до лікування?
Мене він цим принизив. Я за це
На нього гніваюсь! Він не повинен
Мене аж на останнє місце ставить!
До мене першого він мав звернутись!
Бо, правду кажучи, мене Тімон
Обдарував найпершого. І нині
Так упосліджує мене,
Що до останнього тепер звернувся
По допомогу? Ні, я не подам
Себе на глум і в дурні не пошиюсь!
Я дав би втроє більш, якби Тімон
Звернувсь до мене першого. Всім серцем
Хотів я пособить... Іди ж додому
1 до відмов отих додай від мене:
Хто честь мою підтоптує під ноги,
Не діждеться від мене допомоги.
(Виходить)
Слуга Тімона Чудово! Ваша милість — негідник, яких мало.
Створюючи людину лицемірною, сатана не знав, що робить. Він

сам собі став поперек дороги. І я певен, що, кінець кінцем, у порівнянні з людською підлістю він сам здасться безневинним створінням. Як успішно цей добродій силкується показати себе мерзотником! Прикривається доброчесністю, щоб творити зло подібно до тих людців, які під маскою палкого благочестя цілі держави віддають вогню й мечу! Такого ж гатунку і його рахубистя дружба.

Останньою надією Тімона
Був цей вельможа. Всі його забули,
Окрім богів святих. Всі друзі щезли.
А двері, що не знали охорони
У ті веселі роки, мусять нині
Господаря свого сховать від світу,
Щоб відпокутував за безтурботність.
Хто роздавав добро своє усім,
Хай стереже тепер порожній дім.

(Виходить)

СЦЕНА 4

Там же. Зала в домі Тімона.

Входять двоє слуг Варрона і слуга Луція. Вони зустрічаються з Ті том, Гортензіем та іншими слугами кредиторів Тімона, які чекають на його вихід.

1-й слуга
Варрона Гортензію і Тіте, рад вас бачить!
Тіт Добридень, друже.
Гортензій Луцію, й ти тут?
От де зійшлися ми!
Слуга Луція Еге ж, і, певно,
З однаковим дорученням, бо я
Прийшов по гроші.
^Іг Ну, і ми ж так само.

Входить Ф і л о т.

Слуга Луція А, і Філот прийшов!
Філот Добридень, друзі!
Слуга Луція Добридень, брате. А котра година?

Філот Дев'ята скоро.
Слуга Луція Як! Дев'ята?
Філот Пан
Ще не виходив?
Слуга Луція Ні, ще не виходив.
Філот Це дивно. Адже він встає о сьомій,
Як сонечко.
Слуга Луція Це так, та день його
Вже покоротшав. Марнотрат і справді
Скидається на сонце. От хіба що,
Зайшовши раз, він більше не зіходить.
Боюся,
Що в гаманці Тімопа — вже зима;
Хоч виверни його, не знайдеш більше
Ні шеляга.
Філот Я теж цього боюся.
Тіт Та от що найдивніш: тебе хазяїн
Прислав сюди по гроші?
Гортензій Так, по гроші.
Тіт Красується в клейнодах, що Тімон
йому надарував, і посилає
Ще править борг.
Гортензій Мені це до душі
Не пристає,..
Слуга Луція Дивись, як чудно:
Тімон платити має більш, ніж винен.
Хазяїн твій надів його клейноди
І посилає, щоб йому за них
Заплачено було.
Гортензій Богам відомо, як це все мені
Остило. Таж хазяїн мій спожив
Чималий шмат Тімонового статку!
Невдячний — гірший злодія, мій братку.
1-й слуга
Варрона Повинен я три тисячі у нього

Одержати. А ти?
Слуга Луція А я п'ять тисяч.
1-й слуга
Варрона Це сума немала. Твій, мабуть, більше
Дружив з Тімоном, бо інакше суми
Були б у нас однакові.
Входить Фламіній.
Тіт Ось один із Тімонової челяді.
Слуга Луція Фламіній! Одне слово, друже! Скажи, будь ласка, чи скоро вийде твій хазяїн?
Фламіній Ні, не скоро.
Тіт Ми очікуємо на нього. Будь другом, скажи йому про нас.
Фламіній Нема чого казати йому, він сам знає, які ви запопадливі.
(Виходить)
Входить Ф л а в і й, кутаючись у плащ.
Слуга Луція Хто це закрився так? Чи не Тімонів
Це управитель? Він минає нас,
Неначе тінь. Гей, заверніть його!
Тіт Послухайте!
2-й слуга
Варрона Добродію, хвилинку!
Флавій Чого вам треба, друзі?
Тіт Ми чекаєм
На гроші, нам належать певні суми.
Флавій Якби були
Ті гроші певні, як чекання ваше,
Ви б їх одержали.
Та де ж були ті суми та рахунки,
Коли хазяїни облесні ваші
Тімонові запаси проїдали?
Вони всміхались до боргів його
Й проценти пхали в пельку. Тож негайно
Ви пропустіть мене.

Нам із хазяїном кінець настав:
Я все злічив, а він усе роздав.
Слуга Луція Ця відповідь нам не годиться.
Флавій Що ж,
Хай не годиться, та вона гідніша,
Ніж ви, що служите негідним людям.
(Виходить)
1-й слуга
Варрона Ну, що там промимрив той відставний управи-
тель?
2-й слуга
Варрона Хіба не однаково? Він бідний і, значить, досить покараний. Хто ще може розмовляти так сміливо, як той, кому ніде прихилити голову? Такому можна бунтувати й проти великих палаців.
Входить С є р в і л і й.
Тіт А от і Сервілій! Тепер ми почуємо розумну від-
повідь.
Сервілій Благаю вас, друзі, загляньте як-небудь іншим часом, зробіть мені таку велику ласку. Повірте моєму слову, у нашого хазяїна препоганий настрій. Від його погідності не залишилося й сліду. Він занедужав і не виходить з кімнати.
Слуга Луція Буває, що й не хворі не виходять.
Якщо насправді він такий недужий,
То хай розплатиться мерщій з боргами
І тим собі розчистить шлях на небо.
Сервілій О небо!
Тіт Це не відповідь.
Фламіній
(за сценою)
Агей,
Сервілію! Сюди! О пане, пане!
Входить Тім он у нападі шаленства. Слідом поспішає Фламіній.
Тімон Як? Власні двері пропускать не хочуть?
Я жив на волі, а тепер мій дім

Повстав на мене, став мені тюрмою?
І місце учт моїх — як цілий світ —
Мене стрічає із залізним серцем?
Слуга Луція
(до Тіта)
Ти починай.
Тіт Ось мій рахунок, пане.
Слуга Луція І мій.
Гортензій 1 мій.
Слуги Варрона А ось і наші, пане.
Філот Й мої.
Тімон Валіть мене, рубайте ними!
Слуга Луція Ах, добрий пане!
Тімон З серця в мене крайте
Свої борги!
Тіт Я п'ятдесят прошу.
Тімон Точіть із мене кров!
Слуга Луція Мені п'ять тисяч.
Тімон Тобі п'ять тисяч крапель. Скільки вам?
1-й слуга
Варрона Добродію...
2-й слуга
Варрона Добродію...
Тімон Хапайте,
Рвіть на шматки мене — і хай боги
Вас покарають!
(Виходить)
Гортензій Ій-право, не бачити нашим панам цих грошей,
як своїх ушей. Ці борги можна сміливо назвати безнадійними,
бо той, хто їх мав сплатити, з'їхав з глузду.
Виходять.
Входять Тімон і Флавій.
Тімон Аж дух мені забили. Кляте бидло!
Ті кредитори? То чорти!
Флавій Мій пане...

Тімон А що, як ми отак влаштуєм...
Флавій Пане...
Тімон Так і зроблю. Де управитель?
Флавій Тут я!
Тімон Меткий! Іди проси сюди гостей —
1 Луція, й Семпронія, й Лукулла.
Іще раз хочу пригостить поганців.
Флавій О пане мій; це підказала вам
Душевна слабість. В нас не стане грошей
І на закуску.
Тімон Не твоя турбота.
Іди скликай ту негідь на обід:
Ми з кухарем їх приймемо як слід.
Виходять.
СЦЕНА 5
Там же. Зала сенату.
Сенатори сидять на своїх місцях.
1-й сенатор Я з вами згоден. Це кривавий злочин,
І смерть за нього — справедлива кара.
Ніщо не заохочує гріха
Так, як поблажливість.
2-й сенатор Це чиста правда.
Закон його розчавить.
Входить А л к і в і а д із п о ч т ом.
Алківіад Сенатові — здоров'я, честь і слава!
1-й сенатор Що, полководцю?
Алківіад Найкращим вашим почуттям смиренно
Я б'ю чолом, бо милосердя здавна
Законові властиве. Лиш тирани
Безжально застосовують закон.
Недоля й час лягли на плечі тяжко
Одному із моїх найближчих друзів.
У запалі закон переступивши,
Він у таку безодню впав, з якої
Немає виходу. Людина він

(Якщо переступ залишити збоку)
Достойна шани.
У ділі цім не був він боягузом
І тим уже спокутував провину.
Образою запалений тяжкою,
Він кинувся у благороднім гніві
На кривдника свого.
Так доблесно й тверезо він поводивсь,
І так він серце в грудях упокорив,
Немов не бився з ворогом, а спорив.
1-й сенатор Ти кажеш нісенітницю, бо хочеш
Прикрасити як-небудь підлий вчинок.
Стараєшся словами якомога
Убивство виправдать, а простий бешкет
Назвати доблестю, хоч він є тільки
їй пасинок — і в світі одночасно
З незгодами та чварами з'явився.
Той справді доблесний, хто вміє мудро
Образи зносити і щонайгірші
І дивиться на кривду, як на одіж,
Як на стороннє щось, байдужим оком,
І близько не бере її до серця,
І спокій зберігає.
Якщо та кривда — зло і прагне вбивства,
То треба буть дурнішим від дурного,
Щоб важити життям заради нього.
Алківіад А все ж...
1-й сенатор Ти хочеш злочин обілити.
Не в помсті честь, а в тому, щоб терпіти.
Алківіад Панове, я прошу мені пробачить
Мою солдатську мову.
Та чом сміливість на грозьбу ворожу
Хапається до зброї? Чом, повз вуха
її пустивши, не підставить горло
й кинджалу ворога? Коли в терпінні

Така вже доблесть, що тоді робити
На бойовищі? Якщо так, жінки
Хоробріші за нас, адже в домівці
Вони все зносять, а осел за лева
Відважніший, а злодій у кайданах
Мудріший за суддю, якщо вважати,
Що мудрість у терпінні! О панове!
Великі ви, та будьте й милосердні!
Не кров, а кригу треба мати в жилах,
Щоб погасити запал свій! Я знаю:
Убивство — гріх, засуджений в законі,
Але воно є подвиг в обороні.
Гнівитися — не шанувать богів;
Та хто ж із нас не знає, що то гнів?
По цьому й міряйте його провину.
2-й сенатор Даремно ти клопочешся.
Алківіад Даремно?
А подвиги його в Лакедемоні,
У Візантії? Чи не досить їх,
Щоб викупить життя його?
1-й сенатор Про що ти?
Алківіад Про те, що й вам він прислужився не раз,
Як ворогів разив на полі бою.
Він виявив нечувану хоробрість
В останній сутичці — і скільки ран
Завдав напасникам!
2-й сенатор Але напасся
При тому й сам. Присяжний забіяка!
У нього вада є, що топить розум
І у полон бере його хоробрість.
Якби не мав він іншої провини,
То стало б і цього йому, щоб вирок
Найтяжчий винести. В звірячій люті
Не раз він грубо зневажав закони
Й підбурював до бунту. Всі ми знаєм,

Яким безпутним він зробився гультяєм.
1-й сенатор Він має вмерти.
Алківіад Це жорстоко. Вмерти
Він міг би і в бою. Шановні судді!
Якщо вам до заслуг його байдуже,-
Хоч він і сам би виправдався легко
Правицею своєю і ні в кого
В боргу не залишився б,— я, для того
Щоб вас розчулить, до його заслуг
Прошу й мої додати, поєднавши
Докупи їх. Оскільки ж, як відомо,
В старому віці найдорожча певність,
Свої звитяги всі я віддаю
Вам у заставу вічну, разом з честю,
Щоб наміри його хороші ствердить.
Коли ж на смерть його закон засудить,
Хай вмре в бою, як воїни вмирають:
Війна й закон однаково карають.
1-й сенатор Ми по закону судимо. Замовкни ж!
Не зна закон ні друга, ані брата.
За кров пролиту тільки кров — відплата.
Алківіад Що? Так і буде? Ні! Прошу я, зважте,
Хто вас благає!
2-й сенатор Як?
Алківіад Згадайте, хто я.
3-й сенатор Що, що?
Алківіад Вам старість відібрала пам'ять,
А то б на це прохання незначне
Ви зважили, не скривдили б мене!
Я чую біль у ранах.
1-й сенатор Ти ще смієш
Гнівити нас? Тож слухай постанову
Коротку й невідкличну: ми тебе
На вічне прирікаємо вигнання.
Алківіад Мене? Ви спершу виженіть старече

Своє лихварство, недоумство власне,
Що так спотворюють сенат!
1-й сенатор Якщо в Афінах двічі зійде сонце
І ти їх не покинеш, то чекай
Суворішого вироку. Коротше:
Твій друг сьогодні вмре.
Сенатори виходять.
Алківіад Нехай же вам боги подовжать віку,
Щоб ви на кістку висохли і стали
Для всіх огидні! Я ворожий натиск
У полі стримував, а ви тим часом
Свої проценти й бариші лічили!
Усе багатство в мене — тільки рани,
І от подяка! Ось який бальзам
На рани воїна пролити хоче
Сенат-лихвар! Вигнання? Що ж, гаразд,
Я згоден і на це, бо це — нагода
Наситити мій гнів, мою ненависть
І вдарить по Афінах. Я підсмілю
Війська незадоволені мої
І запалю серця. Велика честь
Самому проти всіх до бою стати!
Немов боги, за кривду мстять солдати!
(Виходить)
СЦЕНА 6
Там же. Бенкетна зала в домі Тімона.
Музика. Накриті столи, навколо них слуги. Різними дверима входять вельмо"
ж і, сенатори та інші гості.
1-й гість Бажаю вам добре провести день!
2-й гість Того ж і я вам бажаю. Здається мені, що наш вельмишановний господар хотів нас тоді тільки вивірити.
1-й гість Саме про це я думав, коли ми зустрілися. Сподіваюся, справи його не такі погані, як він хотів показати, коли вивіряв своїх друзів.

2-й гість Що вони не погані, видно з сьогоднішнього бенкету,
1-й гість І я такої ж думки. Він надіслав мені настійне запрошення, від якого я спершу був відмовився через різні негайні справи. Але він так наполягав, що довелося погодитись.
2-й гість І мені стали на перешкоді дуже важливі справи, та він і слухати не хотів про відмову. Як жаль, що в мене не було нічого за душею, коли він прислав до мене по гроші!
1-й гість І мене тепер жаль бере, коли я бачу, як ідуть у нього справи.
2-й гість Тепер усі тут шкодують. Скільки він хотів у вас позичити?
1-й гість Тисячу.
2-й гість Тисячу?
1-й гість А у вас?
2-й гість Він просив у мене... А ось і він сам!
Входить Ті м о її із почтом.
Тімон Вітаю вас від щирого серця, панове! Як ся маєте?
1-й гість Якнайкраще, а надто коли чуємо, що й ви здорові.
2-й гість Ластівка не так радо зустрічає літо, як ми вас.
Тімон
(убік)
Або не так радо тікає від зими... Люди — перелітні птахи.
(До гостей)
Панове, наш обід — недостатня нагорода за таке довге очікування. Тож підживляйте поки що свій слух музикою, коли звуки сурем не занадто різкі для вас. Обід подадуть незабаром.
1-й гість Сподіваюсь, ви не образились на мене, коли я відіслав вашого посланця з порожніми руками.
Тімон Анітрохи! Хай це не турбує вас, добродію.
2-й гість Благородний Тімоне...
Тімон Що скажете, добрий мій друже?

2-й гість Найблагородніший Тімоне, мені страшенно ніяково! Коли ви прислали до мене по гроші, я нічим не відрізнявся від послідущого жебрака.
Тімон Не варт про це думати.
2-й гість Якби ви прислали були на дві години раніше...
Тімон, Не псуйте собі настрою такими спогадами!
Слуги приносять страви.
Гей, подавайте все зразу!
2-й гість Всі страви накриті!
1-й гість Королівська їжа, ручуся вам!
3-й гість Будьте певні, тут подадуть усе, що можна в цю пору дістати за гроші.
1-й гість А, добридень! Що нового?
3-й гість Алківіада вигнано. Ви чули?
1-й і 2-й гості Алківіада вигнано!
3-й гість Це правда, можете не сумніватись.
1-й гість Що, що?
2-й гість Але скажіть, прошу вас, за віщо?
Тімон Мої достойні друзі, йдіть до столу.
3-й гість Потім розповім докладніше. На нас чекає розкішний бенкет.
2-й гість Тімон залишився Тімоном.
3-й гість А чи довго він продержиться? Чи довго?
2-й гість Поки що держиться. А прийде час... і...
3-й гість Я розумію.
Тімон Хай кожен сяде на своє місце з такою жвавістю, з якою поспішив би до поцілунків коханої. Сьогодні страви однакові для всіх. Не дотримуйтесь церемоній, щоб страви не прохололи, поки ми вирішимо, кому зайняти перше місце. Сідайте, сідайте! Тепер треба скласти подяку богам.
"Ви, великі добротворці, оросіть почуттям вдячності наше зібрання! Примусьте славити вас за ваші дари, але залиште дещо з ваших дарів і на майбутнє, інакше вас почнуть зневажати. Даруйте кожному стільки, щоб йому не треба було позичати в інших. Бо якби вам, безсмертні, довелось позичати

в людей, люди б усі відступились від вас. Хай люди більше люблять бенкети, аніж того, хто їх улаштовує! Хай у товаристві, де зійдеться дзадцять чоловік, буде два десятки негідників! Хай там, Де сидить за столом дванадцять жінок, дюжина з них буде тим... чим вона є. Решту дарів своїх, о боги, залиште для афінських сенаторів та вуличного простолюду, а що в них є поганого, засудіть віднині на знищення. Що ж до цих моїх друзів, які сидять за столом, то вони для мене — ніщо, а тому й ви нічим не благословляйте їх, і хай вони самі обернуться в ніщо!"
Знімайте покришки, собаки, й хлебчіть!
Гості знімають покришки; виявляється, що в тарілках самий окріп.
Кілька голосів Що він хоче цим сказати?
Інші Незрозуміло!
Тімон Хай ви ніколи, друзі-ненажери,
Не діждетеся кращого бенкету!
Оцей окріп і пара — образ ваш,-
Останнє, що лишилося в Тімона.
Його ви лестощами обліпили,
Всього вквітчали, і тепер він хоче
Все змити з себе і в обличчя вам
Вихлюпує смердючу вашу підлість!
(Хлюпає водою в обличчя гостей)
Бажаю довго жить вам у зневазі,
Ви, лестуни гладкі, ви, дармоїди
Ненависні, люб'язні душогубці,
Вовки ласкаві, лагідні ведмеді,
Нахлібники, погані жирні мухи,
Раби уклінні, флюгери вертляві!
Хай болячки, що людям і тваринам
Вражають тіло, з ніг до голови
Коростою покриють вас!
(До одного з гостей)
Що, йдеш?
Чекай, прийми-но ліки! Й ти, і ти...
Пожди, я грошей дам тобі, а в тебе

Не позичатиму!
(Кидає на них посуд)
Що? Всі схопились?
Нехай негідник, як найкращий гість,
На всіх бенкетах ваших п'є і їсть!
Гори, мій дім! Руйнуйтеся, Афіни!
Будь прокляте усе! Запломеній,
Ненависть до людей, в душі моїй!
(Виходить)
Входить дехто з гостей.
1-й гість Що це означає, панове?
2-й гість Чим ви поясните гнів Тімона?
3-й гість Тьху! Ви не бачили моєї шапки?
4-й гість Я загубив свій плащ.
1-й гість Він просто збожеволів, і тепер у нього в голо-
ві всякі химери. Недавно він дав мені смарагд, а тепер збив його
з моєї шапки. Ви не бачили мого смарагда?
3-й гість Ви не бачили моєї шапки?
2-й гість Ось вона.
4-й гість А ось лежить мій плащ.
1-й гість Не гаймося ж!
2-й гість Він збожеволів.
3-й гість Чую це костями.
4-й гість Замість клейнодів, наділив синцями!
Виходять.

ДІЯ ЧЕТВЕРТА

СЦЕНА 1

Під мурами Афін.
Входить Тімон.
Тімон Востаннє подивлюсь на вас. О мури,
Прихилище вовків, розсиптесь прахом!
Не стережіть Афін! Матрони, станьте
Повіями! Забудьте про слухняність,
Маленькі діти! Ви, раби і дурні,

Підтоптаних сенаторів зваліте
І правте замість них! Невинність юна,
В мерзоту й бруд поринь, твори розпусту
Перед лицем батьків! Тримайсь, банкруте,
Не віддавай боргів, бери ножа,
Ріж горло вірнику! Слуго надійний,
Грабуй хазяїна! Бо й він грабує
Ще більш за тебе, тільки по закону!
Лягай з хазяїном, служнице, поки
Хазяйка тішиться в кублі розпусти!
Ти, хлопче на шістнадцятому році,
Випручуй милицю в старого батька
І голову розбий йому! Побожність,
Страх перед небом, правда, мир, закони,
Домашній лад, сусідство, справедливість,
Чини, освіта, звичаї, ремесла,
Релігія, торгівля і пристойність
Хай протилежністю страшною стануть
Самі собі й затопляться у хаос!
Ви, пошесті незборні, пригнітіть
Пропасницями згубними Афіни,
Приречені на смерть! Ти, ревматизме,
Сенаторів скарлюч, нехай вони
Як совість їх, так само криво ходять!
Розпуста, блуд, проникніть у кістки
Афінській молоді! Нехай вона,
Навпроти доброчинності попливши,
В бешкетах захлинеться! Ти, коросто,
Ви, болячки! Укорениться в груди
Афінянам і принесіть врожай
Загальної прокази! Хай взаємно
Свій подих труять, щоб і дружба стала
Для них отрутою! Мерзенне місто!
Я злиднем став —• того й тобі бажаю
й кляну тебе! Тімон тікає в хащі,

Бо й дикі звірі від афінян кращі!
О небо, небо! Чом ти їх не тнеш
І в стінах цих, і поза стіньми — теж!
Пошли мені вражду несамовиту
До всього люду і до всього світу!
Амінь!
(Виходить)
СЦЕНА 2
Афіни. Кімната в домі Тімона.
Входять Флавій та троє слуг.
1-й слуга Послухай, старший! Де подівсь хазяїн?
Ми звільнені? Нікому не потрібні?
Флавій Гай-гай! Що маю вам казати, друзі?
Клянусь богами, я тепер такий же
Убогий, як і ви.
1-й слуга Яке нещастя!
Який хазяїн звівся! Відсахнулись
Від нього всі. Не залишилось друга,
Що з долею Тімона привітався б
І з ним пішов у світ.
2-й слуга Як ми лишаєм
Товариша на кладовищі, так
І від похованих багатств Тімона
Розбіглись приятелі, залишивши
йому запевнення свої фальшиві,
Мов гаманці без грошей. А сердега
З убогістю своєю наодинці,
Якої всі бояться, мов прокази,
Зневажений, блукає сам. Прийшло
Ще кілька наших.
' Входять інші слуг и.
Флавій Жалюгідні рештки
Зруйнованого дому.
3-й слуга А проте
Я бачу з ваших лиць, що всі ми носим

Тімонову ліврею в наших душах.
Ми залишаємось товаришами
І служимо йому в годину горя.
В біді наш корабель, а ми, нещасні
його матроси, збились на хисткій,
Похилій палубі і грізний гомін
Навколо чуємо. В пустельне море
Ми мусимо плисти!
Флавій Усе, що маю,
Я поділю між вами. Вічна дружба
Хай зв'яже нас — на честь Тімона! Потім,
Зустрівшися, ми скажемо — і буде
Це як подзвіння над його багатством:
"Ми знали кращі дні..." Беріть, беріть же,
Всі руки простягніть!
(Роздає їм гроші)
Ми підем голі —
І тільки смутку буде в нас доволі.
Слуги обнімаються й розходяться.
О, скільки горя слава нам приносить!
Хто від багатства очі не відверне,
Побачивши, яке воно мізерне!
Хто так дурить себе дозволить славі?
Хто, знаючи, що дружба — тільки сон,
Захоче жити?
Хто уподобає облудну велич,
Таку ж мальовану й пусту, як дружба?
Мій бідний, чесний пане! Добре серце
Тебе в нещастя ввергло! Як це сталось,
Що добре серце в нас гріхом назвалось?
І хто посміє хоч наполовину
Таким же добрим бути, як Тімон,
Коли безмежна щедрість, без якої
Богів немає, стільки лиха коїть?
Мій добрий пане! Був благословенний,-

Щоб стати проклятим; багатий був —
Щоб стати вбогим. У твоєму щасті —
Причина лиха, що тебе спіткало.
Ох пане, пане! Викинутий люто
Із міста, де живуть самі потвори!
Немає в тебе чим життя підтримать,
Нема й того, що нам дарує владу
Над іншими. Піду, знайду Тімона!
Я залишусь йому й тепер слугою.
І, поки золота у мене стане,
Зви управителем мене, мій пане!
(Виходить)
СЦЕНА 3
Ліс і печера біля моря.
З печери виходить Тімон.
Тімон Всеплідне сонце! Витягни з землі
Гнилизну вогку й зарази повітря
Під братом-місяцем! Одноутробні
Близнята-діти — майже нероздільні
В зачатті, в розвої, у сповитку,
Та не однакову їм долю дай —
І вже маленького тіснить великий.
Людина, що живе в облозі бід,
Не може буть щасливою без того,
Щоб не зневажить іншої!
Звеличте жебрака, понизьте пана —
Й сенаторам зазнати доведеться
Зневаги вічної, а жебрака
Всі шануватимуть із роду в рід.
Бик ситшає від паші, а без корму
Занепадає... Хто посміє, хто
Наважиться устати й чистосердо
Сказати: "Ось облесник"? Та хіба ж
Не всі облесники? Тому, хто стане
На верхню приступку, лестить підлеглий,

Схиляється перед багатим дурнем
Розумна голова... Все в нас криве!
Немає жодної прямої риси
В серцях проклятих наших! Крім хіба
Прямої підлості! Тому кляну я
Всі людські зборища, бенкети й свята!
Зненавидів Тімон усіх — себе
Й таких, як сам! Пощезни, пропади,
Породо людська! Дай мені коріння,
О земле!
(Копає землю)
А тому, хто схоче краще
В тобі знайти, поласувати дай
Найгіршою трутизною своєю!
А це що? Золото? Блискуче, жовте,
Коштовний скарб... О ні, боги, я вже
Не пустомелець — прагну лиш коріння.
О небо! Золота цього доволі,
Щоб зло добром зробить, а чорне білим,
Низьке — високим, відворотне — гарним,
Старого —юним, боязкого — мужнім!
Навіщо ви, боги, мені його
Даруєте? Навіщо? О боги!
Воно жерців і слуг од вас одверне,
У товстуна з-під голови подушку
Зуміє витягти! Цей жовтий раб
В'язатиме й ламатиме святі
Обітниці, благословить проклятих,
Страшну проказу змусить полюбити,
Звеличить злодія і дасть йому
Високий титул, і загальну шану,
І місце у сенаті. Це воно
Засняділу вдову веде до шлюбу,
А вкрита болячками потіпаха,
Та, від якої і шпитальні стіни

Вже відсахнулися, стає від нього
Квітучою й розкішно-запашною,
Немов сама весна. Нікчемне сміття,
Повіє світова, що сієш розбрат
Поміж народів, на законне місце
Я поверну тебе!
Чути здалеку звуки військового маршу.
Що? Барабан?
О, ти проворне! Але все ж тебе
Я поховаю... Пропадай, злодюго,
Не спокушай свою хистку сторожу!
Ба ні, чекай! Лишу для себе частку.
(Бере трохи золота)
З барабанами та сурмами входить озброєний А л к і в і а д, з ним Фріна і Т ім а н д р а.
Алківіад Ти хто такий?
Тімон Тварина, як і ти.
Нехай хробак у тебе серце сточить
За те, що ти з'явився переді мною
В людському образі!
Алківіад Хто ж ти? Чому
Так на людей злобишся? Ти ж людина!
Тімон Я мізантроп, мені остило людство.
Якби ти обернувся на собаку,
Тоді б я, може, полюбив тебе.
Алківіад Я впізнаю тебе... Але нічого
Не чув про те, що сталося з тобою.
Тімон І я тебе впізнав... Та більше знати,
Ніж я про тебе досі знав, не хочу.
Іди за сурмами, людською кров'ю
Забарвлюй землю, не жалій багрянцю!
Людський і божий суд — жорстокий. Чом би
Й війні не буть такою?
(Помічає Фріну)
Ця повія,

Що біля тебе, може більше лиха
Накоїти, ніж меч, дарма що вид
У неї ангельський.
Фріна Хай губи в тебе
Згниють, ледащо!
Тімон Але ж я тебе
Не буду цілувати — вся гнилизна
Лишиться при тобі.
Алківіад Як ти змінився, Тімоне благородний!
Тімон Як місяць міниться, коли не має
Чим сяяти. От тільки оновитись
Я неспроможний, бо не стало сонць,
Де б я проміння міг собі позичить.
Алківіад Чим я тобі в пригоді можу стати,
Достойний друже мій? Нічим, хіба.
Тімон Мою підтвердиш думку.
Алківіад Яку ж, Тімоне?
Тімон Пообіцяй мені дружбу, але не виконуй своєї
обіцянки. Якщо не пообіцяєш, хай боги покарають тебе, адже ти —
людина! А якщо виконаєш обіцянку, пропади пропадом, бо ти-•
людина!
Алківіад Немало чув я про твоє нещастя.
Тімон його ти бачив, як щасливий був я.
Алківіад його тепер я бачу. А тоді
Було так гарно!
Тімон Як тобі тепер
З цими мандрьохами.
Тімандра Так це і є
Улюбленець Афін, Тімон преславний?
Тімон А ти Тімандра?
Тімандра Так.
Тімон Тож залишайся
й надалі шльондрою. Ті, що з тобою
Збувають час, тебе не люблять. Що ж,
За їхню хіть плати їм болячками!

Години бахурства використовуй —
Готуй для лікарів клієнтів більше,
Рожеволицих юнаків саджай
У ванни й на дієту!
Тімандра Згинь, почваро!
Алківіад Прости його, Тімандро дорога,
Бо замутило горе в нього розум.
Тімоне гідний, мало в мене грошей,
І що не день моє голодне військо
Бунтує проти мене. Гірко чути
Було мені, як прокляті Афіни,
Забувши доблесті твої, забувши
Як ти від ворогів, сусідів наших,
Вітчизну захищав своїм мечем,
Своїм багатством...
Тімон Вдар у барабан
І забирайся геть, прошу тебе!
Алківіад Я друг твій і тебе жалію щиро.
Тімон Як можеш ти жаліть, коли турбуєш?
Я хочу бути сам.
Алківіад Ну що ж, прощай.
Ось трохи злота, на!
Тімон Лиши для себе,
Бо я не їм його.
Алківіад Коли зруйную
Афіни горді.
Тімон А хіба воюєш
Ти із Афінами?
Алківіад Це так, Тімоне,
І є за що.
Тімон Нехай вони загинуть
Від рук твоїх! А потім — згинь і сам!
Алківіад І я? Чому?
Тімон Бо, нищачи поганців,
Ти переможеш і мою вітчизну.

Сховай же гроші. Підійди до мене,
Візьми це золото. І стань чумою,
Тією, що Юпітер насилає,
Коли трутизною повітря повнить
Над грішним містом. Не щади нікого!
Старого за його волосся біле,-
Лихвар він! Бий матрону лицемірну,
Що тільки удає із себе чесну,
А справді — звідниця. Уста дівчат
Хай не зворушують у тебе серце,
Бо перса їх біленькі, що до себе
З віконця заґратованого ваблять
Цікаві погляди чоловіків,
Не вписані до книги співчуття,
Бо зрадою позначені! Дітей,
Що так розчулюють дурних своїми
Усміхненими ямочками, теж
Не обіймай! Вважай за байстрюків,
Що згідно із оракулом двозначним
Тебе заріжуть! Ріж їх без жалю!
Забудь про милосердя! Очі й вуха
Закуй у панцир, захисти надійно
Від зойку матерів, дітей, дівчат,
Від крові, що плямить священні ризи!
Бери це золото, плати солдатам,
Зчини великий бунт! А вдовольнивши
Своє шаленство, згинь і сам! Мовчи!
Іди з-перед очей!
Алківіад У тебе зараз
Є золото? Беру, а від поради
Відмовлюся.
Тімон Відмовишся чи ні,
Будь проклятий богами!
Фріна і
Тімандра Як у тебе

Його багато, дай і нам, Тімоне!
Тімон Є досить, щоб примусити повію
Покинути розпусне ремесло,
А звідницю — покинути розпусниць.
Підставте пелени свої, гей, хвойди!
Не присягайте, вам ніхто не вірить!
Хоч ви умієте клястися так,
Що можете вжахнуть богів безсмертних
І дрожем їх обсипати холодним.
Тож годі присягатися! Про мене,
Живіть розпустою, як і жили!
А як хто-небудь схоче навернуть вас
Побожними словами, будьте з ним
Несхитними в розпусті, заманіть
Його до себе і спаліть його,
І дим його своїм вогнем розвійте!
Не зраджуйте себе! І знов півроку
Турботам протилежним віддавайтесь:
Замощуйте свої покрівлі лисі
Дарами мертвих, з шибениці знятих!
Хіба не все одно? Пишайтесь ними,
Дуріть людей! Блудіть і далі! Лиця
Фарбуйте так, щоб коні в них могли
Загрузнути! До дідька зморшки!
Фріна і
Т'шандра Згода!
Іще добав! Що ж далі? Ми — єй-єй —
Заради золота на все готові!
Тімон Сухоти сійте
В крихкі кістки мужчин! Зігніть їм ноги,
Позбавте їх тіла мужської сили!
Хай надщербиться голос у юриста,
Щоб зрікся він своїх фальшивих позвів
Та причіпок дрібних! Жерців, що плоть
Засуджують, не вірячи самі

Своїм словам, обсипте сивим струпом!
Носи провалюйте, щоб їх і сліду
Не стало в тих, хто причуває тільки
Свій інтерес, а про людський не дбає!
Хай кучері облізуть у зухвальця!
Хай уцілілий на війні хвалько
Зазнає лиха хоч від вас! Усіх
В'яліть і мучте! Висушіть і знищіть
Джерела плідності людської. Ось вам
Ще золото! Всіх погубіть, а це
Хай вас погубить! І самих вас хай
До одного в канавах поховають!
Фріна і
Тімандра Тімоне щедрий, як даєш поради,
То й золота давай!
Тімон Ні, спершу більше
Явіть розпусти й зла! А це — завдаток.
Алківіад Ударте в барабани! На Афіни!
Прощай, Тімоне! Я вернусь до тебе,
Коли свого доб'юсь.
Тімон А я зрадію,
Коли з тобою більше не побачусь.
Алківіад Але ж я зла тобі не заподіяв!
Тімон Неправда: ти хвалив мене.
Алківіад І це
Вважаєш ти за зло?
Тімон Всі так вважають!
Іди ж від мене й забери з собою
Свою ватагу!
Алківіад Ми його дратуєм!
Бий в барабан!
Б'ють барабани. Алківіад, Фріна і Тімандра виходять.
Тімон Чому людину, ситу аж по горло
Людською злобою, ще й голод мучить?
О ти, всесвітня мати!

(Копає землю)
Ти, чиє
Безмірне черево, безмежні груди
Народжують і живлять все живе!
Однаково усіх ти зачинаєш —
І гордеє дитя своє, людину,
Надуту гонором, і чорних жаб,
І синіх змій, і ящірок блискучих,
І хробаків отруйливих безоких,
І все щонайогидніше під небом,
Осяяним вогнем Гіперіона!
Даруй із лона плідного свого
Тому, хто всіх дітей твоїх прокляв,
Той корінець малий! Зсуши родючу
Свою утробу, щоб ніколи більше
Вона людей невдячних не родила!
Плоди вовків, драконів, тигрів, барсів,
Киши потворами, яких ніколи
Ти не показувала мармуровій
Небесній тверді!.. Корінець? Спасибі!
О, висуши свій сік, спали сади,
Спали всі грона і доспілі ниви,
Плугами зорані, де їжу ситу
Й хмільне питво для себе добувають
Твої невдячні діти, в забуття,
У твань затоплюючи світлий розум!
Входить А п є м а н т.
Ще чоловік один! Чума, чума!
Апемант Мене сюди направили. Я чув,
Що ти мене наслідуєш.
Тімон Тебе,
Бо пса не держиш, ба тоді б за приклад
Собі його я взяв. Згори в сухотах!
Щоб ти пропав!
Апемант Це напускне у тебе. Ледве доля

Змінилася — і в жалюгідний розпач
Ти впав. До чого заступ цей? Печера?
Цей рабський одяг? І понурий вигляд?
Твої облесники, убрані в шовк,
Сплять на м'якому, п'ють вино, вдихають
П'янючі пахощі — і їм ні гадки
Про бідного Тімона. Не сором
Оцього лісу, вдаючи злостивая!
Тепер ти сам облесником зробись,
Поправся тим, що знищило тебе!
Схиляй коліна — й хай із тебе шапку
Здимає кожний віддих можновладця!
Хвали найгірші витівки його
Й піднось аж до небес! Адже так само
Колись тебе хвалили, й ти охоче
Усе те слухав і, як той шинкар,
Всіх шахраїв скликав до себе в гості!
Було б доречно, щоб і ти віднині
Став шахраєм, бо тільки розживешся,
І знову все дістанеться плутягам.
Не уподібнюйся до мене!
Тімон Що ти!
До тебе уподібнитись,— то значить
Відмовитись від себе.
Апемант Ти від себе
Відмовився, ще бувши сам собою.
Ти був безумний, а тепер ти дурень.
Як! Ти гадаєш, цей холодний вітер,
Бешкетний твій шафар, сорочку на ніч
Для тебе грітиме? Чи ці дерева
Заїмшені, старіші за орлів,
Слухняними пажами за тобою
Усюди бігатимуть? Прохолодний
Потічок цей, льодком солодким взявшись,
Тобі свіжитиме уранці рот

Після нічної гулянки? Скликай же
Бродяг бездомних, що живуть на світі
Жорстоким небом гнані, голі й босі,
Страшним стихіям віддані на ласку,
Обмежені потребами природи,
Й лестити їм звели — і ти побачиш...
Тімон Що ти дурний. Іди собі.
Апемант Таким
Тебе найбільш люблю я.
Тімон Я ж тебе
Найбільш ненавиджу.
Апемант Але за віщо?
Тімон Що злиднів улещаєш.
Апемант Не влещаю,
А просто говорю, що ти нікчема.
Тімон Нащо шукав мене?
Апемант Подратувати.
Тімон Так тішаться негідники і дурні.
Невже й тебе це тішить?
Апемант Так. А що?
Тімон І ти негідник?
Апемант Якби ти вибрав це життя суворе,
Щоб гордощі приборкати свої,
Ти мав би рацію. Але ж обрав ти
Його несамохіть. Якби не злидень,
Знов паном став би. Бідність добровільна
Переживе непевний блиск багатства,
Бо загодя вже має нагороду.
Цей задоволення не знав ніколи,
А інший має все. Багатство, завжди
Незадоволене,— найтяжча мука,
Незмірно гірша за найгірші злидні,
Що знають задоволення. Нещасний,
Ти побажати можеш тільки смерті.
Тімон Мовчи, бо ти — нещасніший за мене!

Ти зроду раб, не пестила ніколи
Тебе Фортуна ніжно, навпаки —
Ти псом у неї був. Якби судилось
Тобі піднятися, як я піднявся
Відмалечку по всіх щаблях утіх,
Що їх дарує світ недовговічний
Лише тому, хто пасинкам його
Стає володарем, ти б у розпусту
Відразу вкинувся, розтратив юність
У ліжках шльондр і не навчився ніколи
Коритись приписам ума залізним,
А тільки б ласощів собі шукав.
А я хазяїном у світі жив
І за цукерню мав його — і стільки
Мене очікувало уст, очей,
Сердець і язиків, що я не знав,
Яке їм діло дати. Був я ними
Укритий так, як дуб зеленим листом;
Та дунула зима — і все воно
Обсипалося геть, і залишився
Я голий під негодою. Мене
Це пригнітило, я-бо знав достаток,
А ти почав своє життя у злиднях,
Загартувався — так чому ж тобі
Людей ненавидіти? Таж ніхто
Тебе не вихваляв. Що ти давав їм?
Якщо ти хочеш проклинать, найперше
Ти батька прокляни за те, що він,
Нещасний голодранець, поєднався
З жебрачкою якоюсь і тебе
Довічним голяком пустив у світ.
Залиш мене! Якби з людей найгіршим
Не народився, ти став би шахраєм
І лестуном.
Апемант Ти ще гордишся?

Тімон Так!
Горджуся тим, що я не Апемант.
Апемант А я — що марнотратником не був.
Тімон А я — що залишаюсь ним і досі.
Якби зібрався у тобі одному
Увесь маєток мій, я дав би дозвіл
Тобі повіситись. Іди від мене!
Якби в цім корені життя Афін
Усе вмістилось, я б його отак
Із'їв, як бачиш!
(їсть корінець)
Апемант На! Я хочу твій
Обід поліпшить.
(Дає йому їжу)
Тімон Краще б товариство
Моє поліпшив, геть пішовши.
Апемант Я
Своє поліпшу, як без тебе буду.
Тімон Ні, тільки залатаєш. Я цього
Тобі й бажаю.
Апемант .,. А чого Афінам
їи поОажав?
Тімон Щоб вихором нищівним ти промчав!
Як-хочеш, розкажи там, що у мене
Є золото. Ти бачиш — ось воно.
Апемант Воно тут ні до чого.
Тімон Навпаки:
Врно тут спить і людям зла не робить.
Апемант Де ти ночами спиш, скажи, Тімоне?
Тімон Під тим, що зверху.
А де ти, Апеманте, вдень їси?
Апемант Там, де мій шлунок знайде для себе поживу.
А краще сказати — де я можу із'їсти її.
Тімон Якби отрута слухалась мене і знала, чого я хочу!
Апемант Куди б ти направив її?

Тімон Присмачити твої страви.
Апемант Ніколи в житті не знав ти середини, а самі тільки крайнощі. Коли ти ходив у золоті, напахчений, люди сміялися над твоєю надмірною делікатністю. Ставши голодранцем, ти втратив її, і тепер тебе зневажають за її відсутність. Ось тобі гниличка, з'їж!
Тімон Я не їм того, що ненавиджу.
Апемант Ненавидиш гнилиці?
Тімон Авжеж, вони так само липнуть, як і ти оце до мене.
Апемант Якби ти раніше зненавидів своїх липких лестунів, то сьогодні більше б любив себе самого. Чи доводилось тобі знати марнотратця, якого б любили й тоді, коли він розвіяв своє багатство?
Тімон А бачив ти, щоб любили когось без того багатства, про яке ти говориш?
Апемант Мене.
Тімон Я розумію: ти мав чим годувати собаку.
Апемант Хто, по-твоєму, найбільше в світі скидається на твоїх облесників?
Тімон Жінки. Але чоловіки, чоловіки-це сама облесність! Що б ти зробив зі світом, Апеманте, якби він був у твоїй
Апемант Віддав би диким звірам, щоб звільнити його від людей.
Тімон А може, ти хотів би й сам зникнути як людина разом з іншими людьми й залишитися звіром серед звірів?
Апемант Хотів би, Тімоне.
Тімон От де звірячий гонор! Нехай же боги задовольнять твоє бажання! Якби ти був лев, лисиця ошукала б тебе. Якби ти був ягня, лисиця з'їла б тебе. Був би ти лисиця, лев запідозрив би тебе, навіть якби тебе обвинуватив Осел. Був би ти осел, твоє глупство не давало б тобі спокою, а жив би ти тільки для того, щоб дістатись на снідання вовкові. Якби ти був вовк, твоя зажерливість мучила б тебе, і ти важив би своїм життям заради обіду. Був би ти єдиноріг, тебе згубили б гордість і шаленство,

і ти сам став би жертвою власної лютості. Був би ти ведмідь, тебе забив би кінь. А якби ти був кінь, тебе зловив би леопард. Був би ти леопард, ти був би родич лева, і плями цієї спорідненості стали б вироком для твого життя. Безпеку ти знайшов би тільки в якомусь глухому місці, а захистом тобі була б утеча. Якою твариною можеш ти стати, не підкорившись іншій тварині? І якою твариною ти вже став, коли не бачиш, як ти програєш від такого перетворення!

Апемант Якби ти захотів потішити мене своєю розмовою, ти не міг би вибрати кращої нагоди. Афінська республіка обернулась на ліс, повний звірів.

Тімон Отже, осел зумів проломити стіну, якщо ти опинився за містом?

Апемант Он ідуть поет і живописець: нехай товариство їхнє стане чумою для тебе! Я боюся зарази і краще піду геть. Коли мені більше нічого буде робити, я знов загляну до тебе.

Тімон Коли на світі не зостанеться нікого, крім тебе, будь ласка. Я б радше погодився стати собакою жебрака, ніж Апемантом.

Апемант Ти йолоп з йолопів!

Тімон Якби ти був
Чистіший трохи, я б на тебе плюнув.

Апемант Чума тобі! Тебе вже й лаять гидко!

Тімон З тобою поряд і мерзотник — ангел.

Апемант Твоя розмова — гірша за проказу.

Тімон Як тільки вимовлю твоє найменння,
Мені кортить ударити тебе —
От тільки рук не хочеться поганить.

Апемант Нехай від слів моїх вони відсохнуть!

Тімон Коростяве поріддя, геть від мене!
Мене аж лють бере, що ти не здох,
Аж нудить, як на тебе подивлюся!

Апемант Бодай ти луснув!

Тімон Геть, нудний плутяго!
Мені на тебе й камінь жаль потратить!

(Кидає на нього камінь)
Апемант Тварюка!
Тімон Раб!
Апемант Жаба!
Тімон Шахрай! Шахрай! Шахрай!
Як я ненавиджу цей світ фальшивий!
Мені нішо у нім не любе, навіть
І те, що найпотрібніше. Пора
Собі могилу викопать, Тімоне.
Засни тут, де об камінь надмогильний
Щоденно битиметься пінне море,
І їдко в епітафії своїй
Життя людини висміять зумій.
(Дивиться на золото)
О ти, ласкавий царевбивцю, люба
Розлуко між батьками та синами
Неправоложними! О світлосяйний
Сквернителю Гіменового ложа,
Що плям не знає! О хоробрий Марсе!
О вічно юний, свіжий закоханче,
Що теплим променем священний сніг
Розтоплюєш на лоні у Діани!
Видиме божество, що можеш навіть
Найнеможливіші єднати речі
В тісних обіймах! Ти, що розмовляєш
Усіми мовами про все на світі!
Випробнику сердець! О, уяви,
Що люди, ці раби твої, повстали!
Посій між ними силою своєю
Пекельний розбрат, цілий світ віддай
Під владу звірів!
Апемант Хай і так, та тільки
Не за мого життя. Я розкажу,
Що в тебе злото є — і незабаром
Тебе обступлять люди.

Тімон Люди?
Апемант Так.
Тімон Благаю, йди звідсіль! '
Апемант Живи, втішайся
Своїми злиднями!
Тімон А ти живи
Так само, як і жив, і здохни так!
Апемант виходить.
Я з ним поквитувався. Ізнов якесь
Поріддя людське? їж, Тімоне, їж
І проклинай усіх!
Входять розбійники.
1-й розбійник Звідки в нього може бути золото? Це, мабуть, залишки, крихти його колишнього багатства. Він же й у чорну тугу вкинувся тільки через те, що в нього не стало золота й друзі відвернулися.
2-й розбійник Подейкують, що в нього є великий скарб.
3-й розбійник Давайте вивіримо його. Якщо він не дорожить золотом, то зразу віддасть його нам. Але як ми доберемось до скарбу, коли він труситься над ним?
2-й розбійник Певна річ! Воно в сховку, не носить же він його з собою.
1-й розбійник Чи це не він?
Всі Де?
2-й розбійник З усього видно, що він.
3-й розбійник Все так, як оповідають.
Всі Добридень, Тімоне!
Тімон Що, злодії?
Всі Не злодії — солдати.
Тімон І перше, й друге, і сини жінок.
Всі Ні, ми не злодії, ми простб люди.
Що в скруті опинилися.
Тімон Одну
Ви скруту знаєте: чим більше з'їсти!
Так чом же мучитесь? Адже в землі

Коріння досить. Пройдете із милю,
Побачите не менш як сто джерел,
Дуби у жолудях, густу шипшину
У пурпурових ягодах. Природа,
Як щедра господиня, вам готує
На кожному кущі багатий стіл.
То де ж та скрута, де?
1-й розбійник Ми не худоба,
Ми не птахи й не риби, щоб живитись
Травичкою й плодами та водою.
Тімон А також не тваринами, й птахами,
И не рибою: людей ви звикли їсти!
І все ж я вдячний, що не потайні
Злодії ви, що образу святого
Не маєте, бо в нас злодюг найбільше
Серед служителів закону й віри.
Беріть же золото, злодюги підлі!
Хмільною кров'ю виногрон упийтесь,
Аж поки й вашу кров гарячка спінить
й від зашморга врятує вас. Не вірте
Ні лікарям, ні лікам їх отруйним:
Вони вбивають більш людей, ніж ви
Грабуєте. Грабуйте ж і вбивайте!
Щоденно злочини творіть, творіть —
Це ваше ремесло! Я наведу
Вам приклади злочинства. Сонце — злодій.
Бо силою могутньою тяжіння
Грабує океан. І місяць теж
Крадій відомий — він бліде проміння
У сонця краде. Океан так само
Не менший злодій: вал його хибкий
В сльозах солоних місяць розчиняє.
Так само і земля: вона ж бо родить
І вигодовує усіх послідом,
Украденим у звірів та людей.

Все краде, все! Закон — вузда і бич
Для вас — проте сам краде безборонно,
Бо він же наймогутніший. Самих
Себе зненавидьте! Ідіть! І крадьте
Один у одного! У мене є
Ще золото, беріть! Горлянки ріжте!
Всі, хто б не стрівся вам, такі ж злодюги!
Мерщій же до Афін! Громіть крамниці!
Весь крам, що є в них, крадений. Глядіть,
Щоб золото, одержане від мене,
Не відвернуло вас від грабежу!
Нехай воно погубить вас усіх!
Амінь!
(Іде в печеру)
3-й розбійник Він замалим не умовив нас покинути моє ремесло, коли закликав триматись його.
1-й розбійник Але ж він давав нам свої поради з ненависті до людей. А до наших таємних справ йому байдуже.
2-й розбійник Я повірю йому, як ворогові, і покину своє ремесло.
1-й розбійник Давайте спершу діждемо миру в Афінах. Можна стати чесним коли завгодно — і в найгірші часи.
Виходять.
Входить Ф л а в і й.
Флавій О небо!
Невже цей жалюгідний чоловік —
Хазяїн мій Тімон? Як підупав він!
Чудесний пам'ятник прекрасних діл —
І де поставлено! Як відмінила
Страшна нужда його високий образ!
О що за підла, нелюдська наруга —
Шляхетного занапастити друга!
Немов для наших писана часів
Та заповідь: "Любіте ворогів!"
Коли любить, то ворога такого,

Відвертого, але не потайного!
Він дивиться в мій бік... Свою печаль
Я виллю перед ним. Він мій господар,
І я служитиму йому, як перше.
Тімон виходить з печери.
Мій любий пане!
Тімон Геть! Ти хто?
Флавій Невже
Мене забули ви?
Тімон Чому питаєш?
Я всіх людей забув. Якщо себе
Ти звеш людиною — й тебе забув я.
Флавій Я чесний, бідний ваш слуга.
Тімон Тоді
Тебе не знаю я. Не бачив я
Навколо себе чесних. В домі в мене
Були самі негідники. Вони
Мерзотникам служили біля столу.
Флавій Богам відомо,
Що жоден так не співчував слуга
Своєму панові, як я вам нині.
Тімон Що? Ти заплакав? Підійди. Люблю я
Тебе за те, що жінка ти, що зрікся
Чоловіків із кременю, що плачуть
Від сміху лиш та похоті: заснув
Жаль у серцях. Настали дивні роки:
Не жаль, а регіт зрошує нам щокиї
Флавій Впізнайте ж ви мене, прошу вас, пане!
Повірте щирості моїй! І поки
Мої убогі засоби дозволять,
По-давньому я буду вам служити.
Тімон Невже у мене справді був слуга
Такий надійний, щирий, добросердий?
Зворушив ти мою бентежну душу!
Дай глянути в лице тобі. Так, так,

Ти народився од жінки.
Простіть мені, боги одвічно мудрі,
Мій безоглядний поспіх! Я знайшов
Одну людину чесну — лиш одну,
Застерігаю вас! — одну-єдину,
І це — слуга мій. Як би я хотів
Зненавидіти всіх людей на світі!
А ти — ти викупив себе. Всіх інших,
Крім тебе одного, я проклинаю!
Мені здається, чесність у тобі
Переважає розум, ти-бо міг би,
Тімона зрадивши, знайти скоріше
Для себе іншу службу. Бо нерідко
В дім іншого хазяїна в'їжджають
На шиї першого. Скажи по правді —
Бо навіть найправдивішому слову
Я не повинен вірити — чи в тебе
Під добротою не таїться хитрість,
Або корисливість, або хабарство?
Чи це не подарунок багача,
Що хоче вдвадцятеро більш одержать?
Флавій Ні, мій достойний пане! Пізно ти
З підозрою і сумнівом спізнався.
Якби це сталося у дні забав,
А не тепер, коли ти вбогий став!
Обов'язок привів мене сюди,
Любов і відданість душі прекрасній,
Турбота про житло твоє та їжу.
Повірте, мій господарю шановний,-
Всі блага, що судилися мені
Тепер або в майбутньому, охоче
Віддав би я за те, щоб знов до вас
Вернулися багатство і могутність,-
І то була б мені найкраща плата.
Тімон Поглянь сюди, о ти, єдиний чесний

На світі чоловік! Ось плата! На!
Від бідності моєї скарб тобі
Боги подарували. Йди, живи
У щасті та багатстві! Я умову
Єдину ставлю: сторонись людей,
Всіх проклинай, усіх ненавидь! Викинь
Із серця жаль! Хай спершу м'ясо злізе
У жебрака із ребер, поки ти
Йому даси шматок! Собакам кидай
Те, в чім відмовив людям! Хай в'язниці
Людей ковтають! Хай борги в ніщо
їх обертають! Хай всі люди стануть
Як всохлий ліс, і хай невірну кров їх
Сухоти ссуть! Прощай! Живи щасливо!
Флавій Я краще тут зостанусь — тішить вас.
Тімон Іди звідсіль, якщо клятьби не любиш,-
І, поки не зазнав біди-печалі,
Минай людей і будь від мене далі!
Виходять у різні боки.

ДІЯ П'ЯТА

СЦЕНА 1

Ліс. Перед печерою Тімоиа.
Входять поет і живописець.
Живописець Якщо не помиляюсь, він живе десь тут.
Поет Не знаю, що й думати. Чи правду кажуть, що у
нього сила-силенна золота?
Живописець Безперечно. Алківіад розповідає про це. Він наділив золотом Фріну й Тімандру. Крім того, він роздавав золото — і не в малій кількості — бідним бездомним солдатам. Кажуть, дуже багато дав він своєму управителеві.
Поет Отже, його розорення — тільки спосіб вивірити
друзів?
Живописець І ніщо інше. Ось побачите, він знову з'явиться в Афінах і розквітне, як пишна пальма. Тим-то й слід саме тепер,

коли він удає з себе нещасного, запевнити його в нашій прихильності. Ми викажемо цим свою чесність і, дуже можливо, доб'ємося того, для чого йдемо сюди, якщо тільки чутка про його багатство правдива.

Поет Що ви хочете піднести йому?

Живописець Цього разу — нічого, крім моїх одвідин. І тільки пообіцяю прекрасну картину.

Поет Я зроблю так само. Скажу, що задумав написати про нього дещо.

Живописець Кращого й не придумаєш! Обіцянки — якраз у дусі нашого часу. Вони відкривають очі сподіванню. А от виконувати їх — набагато нудніш, та й ніхто тепер не дбає про це, крім людей простих і обмежених. Обіцяти — люб'язно й модно; виконувати обіцянки — все одно, що складати заповіт: це свідчить, що той, хто їх підписує, тяжко хворий.

Тімон виходить із печери.

Тімон
(убік)
Чудовий майстер! Та от чи зумієш ти намалювати такого поганця, як сам?

Поет А я метикую, що б таке пообіцяти йому. Це має бути втілення його самого і разом з тим сатира на розніженість багатих. Вона викриватиме облесників, які йдуть слідом за молодістю та багатством,

Тіцон
(Убік)
Ти хочеш для свого твору списати негідника з самого себе? Бичувати в інших свої власні вади? Гаразд, так і роби. У мене знайдеться золото для тебе.

Поет Що ж, ходім до нього.
Ми зробимо собі велику шкоду,
Якщо таку пропустимо нагоду.

Живописець Днем користайсь, не жди нічної тіні,
Шукай свого при сонячнім промінні!
Ходім!

Тімон
(убік)
Гаразд, я стріну вас. Який могутній
Ти бог, о золото, якщо на тебе
У храмі моляться, стократ бруднішім
За хлів, де свині сплять!
Ти щогли ставиш, і скородиш хвилі,
И рабів підносиш! Тож пануй і далі!
І хай чума, що пекло посилає,
Святих угодників твоїх вінчає!
Ось я зустріну їх!
(Виступає вперед)
Поет Ми вас вітаєм,
Достойний наш Тімоне!
Живописець І недавній
Наш покровителю!
Тімон Невже судилось
Мені побачить двох афінян чесних?
Поет Добродію!
До нас так часто ви були ласкаві!
Дізнались ми, що ви пішли із дому,
Що вас покинули зрадливі друзі,
Чию невдячність — о гидкі потвори! —
Не зможе небо усіма бичами...
Як! Зрадить вас,
Хто благородством сяяв, наче зірка,
Хто їм життя й достаток дарував!
Я збурений! Я слів знайти не можу,
Якими одягти усю мерзенність у/
їх чорної невдячності!
Тімон Не одягай, вона видніша гола.
Якщо ви чесні, чесними й зостаньтесь —
Ви цим натуру викриєте їхню.
Живописець І він, і я — обидва ми купались
У щедрій зливі подарунків ваших

І пам'ятаєм це.
Тімон Так, так, ви чесні.
Живописець Ми хочемо вам стати у пригоді.
Тімон О чесні душі! Як же вас вітати?
Корінням та холодною водою?
Це не для вас.
Обидва Ми хочемо одного:
Служити вам.
Тімон Ви справді чесні люди...
Дізналися, що злото є в Тімона?
Хіба не так? Признайтесь, чесні людиі
Живописець Є, є такі чутки. Але до вас
Прийшли ми не за тим.
Тімон Які ж ви добрі
І чесні люди!
(До живописця)
Вдало ти малюєш:
Ніхто в Афінах так не вдасть! Та й сам
Ти удаєш на славу.
Живописець Так, мій пане.
Тімон Так, як кажу.
(До поета)
Що ж до твоїх поем,
Вони такі гладенькі та приємні,
Що в них ти сам аж світишся. Проте
Я мушу вам сказати, чесні друзі,
Що є у вас одна маленька вада.
Ні, не страшна вона, і вам її
Не треба виправляти.
Обидва Що за вада?
Ми просимо сказать.
Тімон Боюся, ви
Образитесь.
Обидва Ми будем дуже вдячні.
Тілті І "є о&разитееь? .

Обидва > Ніколи в світі!
Тімдн Ви довіряєтеся шахраєві,
Який безбожно дурить вас.
Обидва Невже?
Тімен Це чиста правда. Вам і видно, й чути,
Як вас налигують, як вас туманять,
Ви бачите його роботу грубу —
І все ж таки ви любите його,
Годуєте і маєте за друга,
Хоч добре знаєте, яка це шельма.
Живописець Таких не бачив я.
Поет І я не знаю.
Тімон Послухайте, я дуже вас люблю
І дам вам золота, позбавтесь тільки
Тих нелюдів. Повісьте, заколіть їх,
Втопіть у нужнику або як-небудь
Інакше вигубіть — і знов тоді
Мене одвідайте, і дам я досить
Вам золота.
Обидва Назвіть же їх скоріше.
Тімон Коли розійдетеся в різні боки,
З вас кожен буде не один, а в парі
З архінегідником.
(Живописцеві)
Якщо не хочеш
Побачити на місці, де стоїш,
Двох шахраїв, то не підходь до нього.
(Поетові)
Якщо ти хочеш на своєму місці
Лиш одного негідника побачить,
То розлучися з ним. Геть звідси! Ось
Вам золото.
(В'є їх)
Ви золота хотіли,
Раби нікчемні? Ось вам за роботу

Належна плата! Геть! А ти, алхімік,
Із цього золото зроби для себе!
Геть, підлі пси!
(Проганяє їх і повертається до печери)
Входять; Флавій і двоє с е н а т о р і в.-
ФлавІй Не вдасться вам із ним поговорити,
Бо так заглибився він сам у себе.
Що вже не терпить людської подоб".
1-й сенатор Веди нас до печери, де живе він.
Афінянам пообіцяли ми
З ним побалакати.
2-й сенатор У різний нас
Буває й настрій різний. Час і горе
Його зігнули так. І той же час,
йому багатство давне повернувши,
Все може виправить.
Веди ж до нього.
А там побачим.
Флавій Ось його печера.
Хай буде мир і спокій тут! Тімоне!
Тімоне! Виглянь-бо й поговори
Із друзями! Прийшли тебе вітати
Від імені своїх співгромадян
Достойні два сенатори афінські.
Озвись' до них, Тімоне благородний!
Тімон виходить із печери.
Тімон Спали їх, сонце добре!
(До сенаторів)
Говоріть же,
Бодай ви згинули! Болячка вам
За кожне слово правди! А за фальш —
Хай у розмові вам язик згорить
По самий корінь!
1-й сенатор Гідний наш Тімоне...
Тімон Такий же гідний вас, як ви його!

1-й сенатор Сенатори Афін тебе вітають.
Тімон Я вдячний їм. Я б їх за це чумою
Віддарував, якби зумів дістати
її де-небудь.
1-й сенатор О, забудь про те,
У чому каємось і ми! Єдиний
У приязні до тебе, наш сенат
Тебе в Афіни просить повернутись.
Тобі призначено високе місце:
І титули — вони Тімона ждуть,
Незайняті.
2-й сенатор Сенатори вважають,
Що непрощенно, грубо помилялись,
Коли забули про твої заслуги.
І от сенат, що рідко відступає
Від рішення свого, відчувши шкоду
Відсутності твоєї, зрозумів,
Що сам прирік себе на підупад,
Відмовившись підтримати Тімона.
Він нас послав оголосить тобі
Про свій великий жаль і повідомить
Про нагороду, що твої всі кривди
Покриє з лишком. Так, тебе чекають
Таке багатство і така любов,
Що можуть викреслить усі образи
З душі твоєї і вписать натомість
Слова любові, щоб довіку ти їх
В собі читав.
Тімон Ого! Ви схвилювали
Мене до сліз! Обчарували! Дайте
Мені жіноцькі очі й серце дурня,
Щоб над словами вашими я міг
Заплакати, сенатори достойні!
1-й сенатор Ми просимо, щоб ти вернувся з нами
В Афіни наші — наші і твої —

І став правителем. Тебе зустрінуть
З подякою і віддадуть тобі
Найвищу владу, й піднесеться знову
Твоє ім'я, коли ми відкоша
Дамо запеклому Алківіаду,
Що підриває, наче вепр, під корінь
Своєї власної вітчизни мир.
2-й сенатор І вже погрожує мечем кривавим
Самим Афінам.
1-й сенатор І тому, Тімоне...
Тімон Гаразд, я згоден. І тому... коли
Почне винищувать Алківіад
Співгромадян моїх, то дайте знати
Алківіадові, що це байдуже
Тімонові. Коли ж почне пустошить
Ясні Афіни, і старих афінян
За бороди ухопить, і віддасть;
Священних наших дів на глуіі і ґвалт
Війні звірячій, злобній, дайте знати
Алківіадові ім'ям Тімона,
Що я, жаліючи старих і юних,
Йому сказати можу тільки те,
Що байдуже мені. Нехай лютує!
Про їх ножі не клопочіться, поки
Для них горлянки є у вас. Про мене,
То кожний ножик у ворожім стані,
Хоч би який малий, ціню я більше
За найшановніше афінське горло.
Лишається припоручити вас
Ласкавому заступництву богів,
Як злодіїв — тюремникам.
Флавій Облиште.
Не тратьте слів!
Тімон Я тут компонував
Для себе епітафію. Ви завтра

її побачите, Я починаю
Одужувать від довгої хвороби —
Від розкоші своєї та здоров'я.
Вернувшись у ніщо, я стану всім.
Ідіть, живіть! Нехай Алківіад
Чумою стане вам, а ви — йому!
І хай так довго буде!
1-й сенатор Ми даремно
Його вмовляємо.
Тімон І все ж люблю я
Свою вітчизну, і мене не тішить
її занепад, як про це говорять.
1-й сенатор Це добре сказано.
Тімон Привіт від мене
Ласкавим землякам!
1-й сенатор Такі слова
Прикрашують уста твої.
'2-й сенатор І в вуха
Вступають наші, як під гул овацій
Вступає тріумфатор у ворота.
Тімон Вітайте їх. Скажіть, що хочу я
Звільнити їх від горя і страждання,
Від боязні перед ворожим військом,
Від мук кохання й різних інших бід,
Що зазнає хисткий природи човен
На небезпечній життьовій дорозі —
Й на знак своєї добрості навчу
. Алківіадову шалену злобу
Від себе відвернуть.
1-й сенатор Я радий чути
Такі слова. Він вернеться в Афіни.
Тімон Тут недалеко дерево росте,
Я думаю зрубать його невдовзі.
Перекажіть моїм афінським друзям
Всіх звань, чинів, від вищих до найнижчих:

Хто хоче врятуватись від нещастя,
Хай поспішить до мене, поки я
Сокири ще не взяв, і на гілляці
Повіситься. Вітайте їх, будь ласка.
Флавій Облиште-бо його. Він не піддасться.
Тімон Більш не приходьте. І скажіть в Афінах,
Що вже Тімон собі побудував
Довічний дім на узбережжі моря,
Де покриватиме під час припливу
його щодня прибоєм буйнопінним
Солоний вал; навідайтесь туди,
І хай оракулом вам буде мій
Надгробний камінь! Замовчіть, уста!
Нехай чума всі шкоди відшкодує!
Хай кожен з нас лише гроби будує!
І тільки смерть зове! О сонце, прав
До заходу! Тімон — відпанував!
(Виходить)
1-й сенатор йому навік вросла образа в серце.
2-й сенатор Даремно ми надіялись на нього!
Вертаймося і спробуймо інакше
Зарадити великому нещастю.
1-й сенатор Час не стоїть, нам треба поспішати.
Виходять.
СЦЕНА 2
ПІд стінами Афін.
Входять двоє сенаторів і гонець.
1-й сенатор Тривожна вість. Чи справді в нього стільки
Солдатів, як ти кажеш?
Гонець Навіть більше.
І так спішить він, що невдовзі тут
Появиться.
2-й сенатор Велике жде нас лихо,
Якщо Тімон не вернеться.
Гонець Зустрівся

Я з їхнім посланцем — він давній друг мій.
Хоч ми і в різних таборах, та дружба
Зуміла ворожнечу подолати,
І ми зайшли в розмову. До Тімона
Він їхав із листом Алківіада,
В якому цей запрошує Тімона
Пристати до походу на Афіни,
Причиною якого був почасти
І сам Тімон.
1-й сенатор Аж ось і наші друзі.
Входять сенатори, що побували в Тімона.
3-й сенатор Тімон відпав, не ждіть його. Вже чути?
Ворожий барабан! Від руху війська
Така знялася курява страшна,
Що нічим дихати. Берімо зброю!
Боюся, що не виграємо бою.
Виходять.
СЦЕНА 3
Ліс. Печера Тімона. Недалеко видніється грубий надгробок.
Входить солдат, посланий до Тімона.
Солдат За описом, він тут живе. Гей, хто там?
Гей, озовись! Ніхто не відгукнувся.
А це що? Вмер? Тімон умер! Скінчив
Свій вік недовгий! Цей надгробок звів
Напевне звір, бо я людей не бачу.
Звичайно, вмер, і це — його могила.
Є й напис, тільки я читать не вмію.
Відтисну воском. Наш начальник знає
Всі літери. Він добре в цьому битий,
Дарма що молодий. Він на Афіни
Вже, мабуть, наступ починає згубний,
Щоб здійснити свій замір честолюбний.
(Виходить)
СЦЕНА 4
Під стінами Афін.

Сурми. Входить Алківіад з військом.
Алківіад Сурміть розпусним, боязким Афінам
Наш грізний наступ!
Подається сигнал до переговорів. На міських стінах з'являються сенатори.
Розгнуздано в Афінах досьогодні
Ви панували, волею своєю
Закони замінивши. Я і ті,
Хто спав під дахом вашого державства,
Поневірялись, руки опустивши,
І марно скаржились. Пора настала,
Прокинулася сила в прохачеві
Й гукнула: "Годі!" Час у ваших кріслах
Спочинути безмовному стражданню,
А грошовитому нахабству — бігти,
Конаючи від страху!
1-й сенатор Молодий,
Достойний ватагу! Коли ще тільки
В думках ти ремствував, коли у тебе
Ще сили не було, а в нас причин
Тебе боятися, старались ми
Твоє шаленство пом'якшить бальзамом,
Хотіли згладити свою невдячність
Любов'ю, що її переважала.
2-й сенатор Хотіли до Афін ми привернути
Тімона гнівного, пропонували
йому якнайщедріші нагороди.
Не всі невдячні ми, не всі ми кару
Воєнну заслуговуєм.
1-й сенатор Ліе ті,
Хто спорудив оці високі мури,
Тебе образили. Та й не годиться,
Щоб через особисті їх провини
Ці башти, школи й статуї упали.
2-й сенатор Та вже й живих немає винуватців

Твого вигнання! їм розбила серце
Ганьба за вчинок їхній нерозумний.
З розвинутими стягами вступай
В Афіни наші, ватагу достойний,
І кожного десятого зітни,
Якщо так ревно вимагає помста
Нелюдської поживи. Вдовольнись
Десятою частиною. Хай смерть
Значить того, кого призначить жереб.
1-й сенатор Не всі причетні до твоєї кривди.
Живі за мертвих не відповідають,
І злочини у спадок, як земля,
Не переходять, Отже, дорогий
Наш співвітчизнику, в Афіни наші
Введи війська свої, але покинь
За мурами свій гнів. Щади Афіни —
Свою колиску і свою рідню,
Яка загине від твого шаленства
Із тими вкупі, хто тебе покривдив!
Прийди до стад своїх, немов пастух,
І вилучи заражених тварин,
Та не вбивай усіх!
2-й сенатор Ти швидше зможеш
Свого добитись усміхом привітним,
Ніж прорубатися мечем до цілі.
1-й сенатор Торкнись ногою до міцної брами —
Й відчиниться вона, коли вперед
Пошлеш ти серце добре — повідомить
Про дружні заміри.
2-й сенатор Кинь рукавичку —
Або що здумаєш — на знак того,
Що зброєю ти хочеш скористатись
Для задоволення своєї честі,
А не для бешкету. І хай солдати
Лишаються у місті, поки ми

Не здійснимо усі твої бажання.
Алківіад Ось рукавичка. Тож зіходьте з мурів
І відчиняйте браму безборонну!
Із ворогів Тімона і моїх
Лиш ті впадуть, кого самі на кару
Ви віддасте,— і більш ніхто. Щоб страху
Вам заміри мої не навівали,
Я заявляю: ні один солдат
З поста не зійде й не посйіє у місті
Порушити встановлений гіорйдок.
А неслухняних будете самі.
Судить якнайсуворіш.
Обидва
сенатори Благородні
Ти вимовив слова!
Алківіпд Зіходьте з мурів
І виконайте вашу обіцянку!
Сенатори спускаються й відчиняють браму.
Входить солдат.
Солдат Начальнику мій славний! Вмер Тімон!
На березі морськім його могила.
На ній знайшов я вирізьблений напис
І зняв на віск, щоб відтиском м'яким
Невідання моє заговорило.
Алківіад
(читає)
"Віддавши душу жалюгідну,
Тут жалюгідний прах спочив.
Не треба імені питати.
Чума на вас, на лютих псів!
Усіх людей запеклий ворог,
Заснув Тімон в землі сирій.
Живий, кляни його, та тільки
Тут не затримуйся, не стій!"
Це віддає твій настрій передсмертний.

Хоч наше людське горе зневажав ти
І глузував з потоку наших дум
І з крапелин скупих людських очей,
Але навчив тебе твій розум світлий,
Як змусити безмежного Нептуна
Відпущені гріхи твої довіку
Над бідною могилою твоєю
Оплакувать. Немає серед нас
Достойного Тімона. Та про нього
Ми ще згадаємо. Ведіть мене
У ваше місто. Хочу я оливу
З мечем з'єднати. Відтепер нехай
З війни народжується мир, а мир
Хай стримує війну, й на вічні віки
Хай одне одному готують ліки.
Бий в барабан!
Виходить.

Примітки

Трагедія була опублікована in folio 1623 року. Точних відомостей про час її написання не збереглося. Деякі вчені вважають, що до роботи над трагедією Шекспір звернувся перед створенням "Короля Ліра", тобто десь у 1604-1605 рр. Проте більшість шекспірознавців датують п'єсу 1607— 1608 рр. "Тімон Афінський", можливо, не зовсім був завершений драматургом. Низка сцен трагедії нагадують швидше начерки, ніж закінчені драматичні епізоди.

Сюжетними першоджерелами п'єси є "Паралельні життєписи" Плутарха та Діалог Лукіана "Тімон, або Мізантроп". У "Життєписі Антонія" Плутарх розповідає про те, що після поразки при Актії зневірений полководець вирішив наслідувати приклад людиноненависника Тімона. У зв'язку з цим наводиться кілька розповідей про афінського мізантропа. Історія Тімона повторюється і в "Життєписі Алківіада". Але в Плутарха ще немає зв'язаної фабули

оповіді про Тімона. Завершений варіант легенди наводить Лукіан. У діалозі розроблено навіть тему скарбу, знайденого добровільним вигнанцем із Афін. До історії мізантропа зверталося багато авторів епохи Відродження. В Англії, наприклад, цей сюжет використовує в "Палаці насолод" (1566) У. Пейнтер. Автор "Закоханого Роланда" М. Баярдо переробив діалог Лукіана на п'ятиактну "Комедію про Тімона" (1487). Образ Тімона зустрічається і в "Дослідах" (1588) Монтеня, кн. 1, розд. 50. Поступово складається літературна традиція зображувати Тімона похмурим мізантропом, який не тільки ненавидить людей, але й заперечує саме людське буття, віддаючи перевагу "природньому", тваринному стану.

Тімон Шекспіра — трагічний герой, що особливо виразно відчувається при порівнянні образів Тімона і філософа-кініка Апеманта. На початку дії злий і в'їдливий Апемант постає прямим антиподом щедрого й великодушного Тімона. В міру розвитку сюжету протиставлення зовні згладжується, виникає навіть відчуття схожості цих образів. Однак саме тепер антагоністичність героїв досягає апогею. Кінік вважає людину незмінною за самою своєю природою, вбачаючи в її порочності природне виявлення людської сутності. Зводячи людину до рівня тварини, Апемант сповнюється самовдоволення, черпаючи втіху в абсолютності свого песимізму. Герой навіть не пробує кинути осуджуване ним суспільство: тут він звір серед звірів. Іншої форми буття для нього не існує.

На відміну від філософа-кініка, Тімон сприймає існуючий світопорядок як такий, що суперечить людському єству. Зневірений, сповнений гострого неприйняття людської недосконалості, герой зберігає цілісність своєї натури навіть при позірному переході її в свою протилежність. Він щедро розкидає золото, пригорщами жбурляючи його куртизанкам і розбійникам. Хоч він і зневажає Афіни, але це для нього рідне місто. Мізантропія Тімона породжена відчаєм, а не байдужістю. Любов до людини в душі героя не зникла без сліду, а перетворилася на любов-ненависть. Людська порочність, здавалося б, підтверджує правоту Апеманта. Проте Тімон не приймає ототожнення

людського і тваринного буття, відстоюючи необхідність для людини піднестися над тваринною природою.

Гуманістична мораль не витримує випробування драматичною реальністю XVII ст. Усвідомлення того, що зло може ховатись і в самій природі людини, породжує трагічне світовідчуття нової епохи. Руйнується природний для гуманістичного світогляду порядок речей. Зрозуміти "схибнутий вік" прагнули герої "великих трагедій" Шекспіра. Намагається осмислити змінену дійсність і Тімон Афінський, який залишається, по суті, тим же "трагічним героєм", але охопленим безмірною ненавистю і відчаєм.

Своєрідність трагедії зумовлена її предметом. У "Тімоні Афінському" Шекспір прагне показати "трагічний розлад із світом, зведений самою свідомістю героя у вищий остаточний принцип — суб'єктивно кризисний світогляд" (Л. Пінський). Не індивідуальна доля, а світосприйняття героя, породжене станом суспільства, привертає увагу драматурга в трагедії. Соціальне домінує над індивідуально-неповторним на всіх художніх рівнях твору. Лише в суспільних зв'язках, як з Афінською державою в цілому, так і з її громадянами, показано Тімона. Особисте оточення героя зведене до мінімуму. Лірична лінія сюжету в п'єсі повністю відкинута.

Конфлікт трагедії гранично узагальнений. У центрі драматичної колізії — стосунки між індивідом і державою, показані в зіткненні двох протилежних світоглядів. У п'єсі немає образу особистого антагоніста Тімона, чиї дії привели б героя до втрати внутрішньої гармонії. Протистоїть героєві все афінське суспільство в цілому. Традиційний для шекспірівських трагедій 600-х років синтез ліричного і драматичного порушується, дія втрачає свою інтенсивність, а під кінець п'єси й зовсім згасає, відтісняється мовною стихією. П'єса перетворюється на грандіозну філіппіку проти світу, охопленого духом зажерливості й користолюбства.

Визначальним у зображенні Афінської держави стає поняття людської старості. "Дідами" називає Тімон сенаторів. Про "старече недоумство" правителів міста двічі говорить Алківіад. Світ "старіється", — твердить Живописець. Ознакою "старіння" суспільства, що оточує Тімона, стає його бездушність. Антигу-манні афінські закони, байдужі до людської долі їх виконавці. Полководець Алківіад звертається до сенату з проханням помилувати його друга, надавши йому можливість спокутувати провину на полі бою. Сенатори, які перетворилися на формальних виконавців букви закону, не тільки відмовляють Алківіаду, але й виганяють його самого з Афін за те, що він насмілився не згодитися з їхнім рішенням. Забувають "батьки міста" і про колишні заслуги Тімона перед Афінами.

Так само бездушні й співгромадяни героя, представлені у п'єсі як єдина, позбавлена індивідуальних ознак маса. У більшості з них нема навіть власних імен. В даному разі Шекспір звертається до традиції соціально-сатиричних персоніфікацій, яка утверджувалась іще народним театром середньовіччя. В епоху

Відроджена традиція була продовжена сучасником Шекспіра Бенбм Джонсоном, який створив т. зв. "теорію гуморів". Гумором Джонсон називає стан, коли "певна якість так оволодіває людиною, що спрямовує всі її прагнення, настрої та енергію в одне русло". Сатиричний гумор — це однобічний прояв у персонажі чогось негативного, цим є, наприклад, невдячність гостей Тімона. В подальших творах Шекспір до гуморів майже не звертається. У "Тімоні Афінському", проте, однобічність сатиричних персоніфікацій відповідає загальній викривальній тональності п'єси.

Тімона згубила не "протидія" фальшивих друзів, а їхня відмова діяти, зумовлена пожадливістю і бездушністю. Позбавлені внутрішньої сутності, вони не здатні побачити особистість і в Тімоні. Для своїх співгромадян герой важливий лише як втілення багатства. Вони підлещуються до Тімона, поклоняються йому, як звикли поклонятися грошам. Щедрість героя для них — примха багатія, яку можна

виправдати, оскільки вона приносить зиск. Розорений Тімон для фальшивих друзів просто не існує.

Зовсім іншими етичними критеріями керується сам Тімон, який вкладає в поняття грошей прямо протилежне значення. Щедрість для Тімона — життєвий принцип, можливість самому творити свою долю, активно впливаючи на навколишній світ. Свої погляди герой висловлює у зверненні до гостей на самому початку дії. Філософ виходить з віри у високе призначення людини. Суспільство для Тімона — це перш за все спільність друзів. Активний прояв дружніх почуттів— обов'язок кожної людини. Розорення не лякає Tiftona. Він навіть радий дати друзям можливість виконати свій обов'язок, сподіваючись знайти в них те почуття, яким керувався він сам, щедро обдаровуючи гостей. Наївна, природна свідомість героя вступає у конфлікт з приватновласницьким суспільством і породженим цим суспільством протиприродним світосприйняттям.

Між Тімоном та іншими героями трагедій 600-х років чимало спільного. Експеримент з людською природою, до якого вдається герой, нагадує поведінку короля Ліра, який добровільно передав свою корону дочкам. Надмірна довірливість притаманна як Тімону, так і Отелло. 1 в Гамлета, і в Тімопа трагічна зневіреність в природі людини настає в момент пізнання справжньої сутності світу, що оточує героя. Таких паралелей немало. Проте історія Тімона займає особливе місце серед інших трагедійних творів Шекспіра. Як правило, драматург веде свого героя від ілюзій до трагічного прозріння, од відчаю і гострого неприйняття дійсності до нових ілюзій і, зрештою, до глибшого осягнення реальності. Сценічна функція Тімона обмежена першим етаном осягнення істини. Трагічне прозріння приходить до героя несподівано, і відтоді розчарування стає його незмінним станом.

Відчай настільки поглинає Тімона, що лише в ньому герой здатний віднайти гірку втіху. Кульмінацією наростання трагічного стає сцена другого бенкету, після якої гострота перипетій іде на спад, цілком втрачаючи свою динамічність. Існування перетворюється для Тімона в

агонію, єдиним виходом, з якої може бути загибель самого мізантропа. Власне, трагізм обіймає тільки одну IV дію п'єси, з прилеглими до неї сценами III (4; 6) і V (1) дій. Потім постать протагоніста зникає, розв'язка настає вже без його участі.

Єдино можливою формою самовираження для Тімона є активне обурення. Мізантроп-відлюдник жбурляє камінням у співгромадян, з прокляттям осипає золотом розбійників, виганяє вірного Флавія і злостивого Апеманта і т. ін. Та все це лише видимість дії. Весь свій трагічний досвід мізантроп вкладає в про-мови-викриття. Монологи Тімона "А це що? Золото?.. Його тут вистачить, щоб обернути зло на добро, зробити чорне білим" та "О ти, ласкавий царевбивцю" — це нове знання героя про світ, до якого прийшов, усвідомивши, що він трагічно помилився. Далі — усвідомлення власного безсилля і огида до суспільства, яка змусило героя втратити віру в довершеність людської природи.

Тімон умирає непримиренним. Його смерть — свідчення величі людської особистості, яка не прийняла антигуманних законів власницького суспільства і зберегла своє природне єство. Трагедія афінського мізантропа могла виникнути лише на грунті нових грошово-майнових відносин. К. Маркс відзначав, що Шекспір чудово зображує сутність грошей. Гроші породжують "викривлення і зміщення всіх людських і природних якостей". Перший монолог Тімона К. Маркс цитує в І томі "Капіталу", а обидва монологи героя використовує в "Економічно-філософських рукописах 1844 року".

"Тімон Афінський" став останньою спробою Шекспіра в жанрі трагедії. Багато що в драматичній структурі п'єси — тяжіння до узагальнено-притчевого показу реальності, відмова від поглиблено-психологічної розробки характерів, поступове згасання трагічної дії і т. ін.— свідчить про її перехідний характер. "Тімон Афінський" явно провіщає перехід драматурга до синтетичного жанру трагікомедії.

Театральна історія трагедії небагата на відкриття. "Тімона Афінського" виставляють дещо рідше, ніж більшість інших п'єс Шекспіра. Проте трагедія входила до репертуару багатьох англійських театрів. Так, 1892 року "Тімон Афінський" був поставлений у Меморіальному шекспірівському театрі пропагандистом стретфордських фестивалів режисером Фрєнсісом Робергом Бенсоном. У сезоні 1956-1957 рр. до трагедії Шекспіра звернувся театр Олд-Вік. Роль Тімона в спектаклі викопав відомий англійський актор Ралф Річардсои.

Російською мовою трагедію перекладали М. Кетчер, П. Каншнн, А. Соколов-ський, М. Полевой та ін. Про потребу перекладу трагедії українською мовою говорив М. Драгомапов (1841 —1895): "З Шекспіра можна буде перевести "Ліра", "Макбста", "Гамлета", "Річарда ПІ", "Тімона Афінського". У 60-і рр. XX ст. трагедія стала набутком українського читача завдяки перекладу українського радянського поета В. Мисика.

ПРИМІТКИ ДО "ТІМОНА АФІНСЬКОГО"

С. 8. Тоді, як присвячу йому.— Поет сподівається, що Тімон оплатить витрати на видання книги, як тільки він йому присвятить її. За часів Шекспіра меценати звичайно винагороджували поетів за посвяту їм своїх творів.

С. 18. Ira furor brevis est.— Гнів — коротке божевілля. Афоризм давньоримського поета Горація.

С. 21. Амазонки — міфічний народ жінок-войовниць, який нібито населяв узбережжя Меотіди (Азовське море) та Малу Азію. Переносно: войовничі жінки або жінки-наїзниці.

С. 26. Фенікс — міфологічний птах, схожий на орла, з вогненно-червоним та золотавим пір'ям. Через кожні 500 років фенікс нібито спалює себе й народжується з попелу оновленим.

С. 27. Гей, Варроне, здрастуй! — Шекспір наділяє слуг іменами їхніх панів.

С. 29. "Корінф" — назва веселого закладу, що його утримує дружина блазня.

С. 32. Лакедемон — давньогрецьке місто і держава в південній частині Пелопоннесу, те саме, що Спарта.

С. 36. Солідар — вигадана Шекспіром назва афінської монети.

С. 41. Хто роздавав добро своє усім, Хай стереже тепер порожній дім.— Англійська реалія в тексті. За давнім англійським звичаєм, судові виконавці не мали права заарештувати боржника в його власному будинку, де він іноді й переховувався тривалий час. '

С. 46. Зала сенату.— Анахронізм у тексті. Сенат — давньоримська, а не афінська державна установа.

С. 47. А подвиги його в Лакедемоні, у Візантії? — Один з численних анахронізмів у тексті. Візантія (Візантійська імперія)-держава, що виникла в IV ст. під час розпаду Римської імперії в її східній частині і проіснувала до середини XV ст.

С. 51. Сьогодні страви однакові для всіх.— За часів Шекспіра гостям на званих обідах іноді подавали різні страви, залежно від рангу гостей.

С. 60. / стань чумою, Тією, що Юпітер насилає...— За давніми уявленнями несприятливе розташування планет (тут Юпітера) могло призвести до вибуху епідемій. Бо перса їх біленькі, що до себе З віконця загратовансго ваблять...— Анахронізм у тексті. Великі декольте на сукнях, трохи прикриті шнурівкою, входять у моду в XVI ст.

С. 61. Що згідно із оракулом двозначним...— Оракулом називали як саме пророкування, так і місце, де воно виголошувалось (наприклад, Дельфійський оракул). Оракули, що проказувались та витлумачувались жерцями, мали найчастіше алегорично-двозначний характер. Замощуйте свої покрівлі лисі Дарами мертвих, з шибениці знятих! — Тобто прикривайте свої лисі голови перуками. За часів Шекспіра перуки часто робили з волосся страчених на шибениці.

С. 63. / хробаків отруйливих безоких...-V давнину нешкідливих дощових хробаків помилково вважали отруйливими. Осяяним вогнем Гіперіона! — Тобто яскравим сонцем. Гіперіон — одне з імен давньогрецького бога сонця Геліоса.

С. 68. Був би ти єдиноріг, тебе згубили б гордість і шаленство...— Єдиноріг — казкова тварина. Ловили єдинорогів нібито так: мисливець ховався за деревом, і тоді розлютований звір вганяв ріг у стовбур дерева з такою силою, що вже не міг його висмикнути. Про властивості єдинорогів розповідається в популярній за часів Шекспіра "Природничій історії" давньоримського вченого Плінія (англійський переклад Голленда). Був би ти ведмідь, тебе забив би кінь.— Ще одне помилкове природниче уявлення давніх часів. Вважали, що коні та ведмеді ворогують між собою. Кінь, зустрівшися з ведмедем, нібито обов'язково вбиває його ударом копита. ...плями цієї спорідненості...— тобто плями на шкурі леопарда.

С. 69. О вічно юний, свіжий закоханче, Що теплим променем священний сніг Розтоплюєш на лоні у Діани! — Тобто золото здатне перебороти навіть цнотливість, міфологічним втіленням якої була богиня Діана. Нарікання на могутність золота, що спотворює людину, досить часто зустрічаються у творах Шекспіра. Див., напр., монолог Ромео ("Ромео і Джульєтта". V, 1).

С. 71. Океан так само Не менший злодій: вал його хибкий В сльозах солоних місяць розчиняє.— За давніми науковими уявленнями, місяць

під впливом моря вкривається солоною росою, яка потім знову падає в море і робить його солоним.

С. 86. "Віддавши душу жалюгідну..." — Перші два рядки відповідають епітафії Тімона, як її подає Плутарх. Третій та четвертий належать, певно, поетові Каллімаху (III ст. до н. є.).